

Agenda – Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a

Chyfathrebu

Lleoliad: I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:
Ystafell Bwyllgora 2 – y Senedd **Steve George**
Dyddiad: Dydd Iau, 6 Gorffennaf 2017 Clerc y Pwyllgor
Amser: 09.30 0300 200 6565
SeneddDGCh@cynulliad.cymru

1 Cyflwyniad, ymddiheuriadau, dirprwyon a datgan buddiannau

2 Sesiwn Dystiolaeth yngylch Cymru Hanesyddol

(9:30 – 10:30)

(Tudalennau 1 – 24)

Ken Skates AC, Ysgrifennydd y Cabinet dros yr Economi a'r Seilwaith
Jason Thomas, Dirprwy Gyfarwyddwr Gweithrediadau Masnachol ac Eiddo
Gareth Howells, Aelod o Grŵp Llywio Cymru Hanesyddol

3 Newyddiaduraeth newyddion yng Nghymru: Sesiwn dystiolaeth 7

(10:30–11:15)

(Tudalennau 25 – 37)

Llion Iwan, Pennaeth Cynnwys a Dosbarthu, S4C

4 Newyddiaduraeth newyddion yng Nghymru: Sesiwn dystiolaeth 8

(11:15 – 12:00)

(Tudalennau 38 – 46)

John Toner, Trefnydd Cenedlaethol NUJ yng Nghymru a gweithiwr llawrydd
Nick Powell, Aelod o Gyngor Gweithredol NUJ yng Nghymru a Chadeirydd Cangen
ITV Wales
Martin Shipton, Aelod o Gyngor Gweithredol yr NUJ yng Nghymru a Chadeirydd
Cangen Trinity Mirror yr NUJ



5 Newyddiaduraeth newyddion yng Nghymru: Sesiwn dystiolaeth 9

(12:00 – 12:45)

(Tudalennau 47 – 69)

Rachel Howells, Golygydd, Port Talbot Magnet
Thomas Sinclair, Golygydd, Pembrokeshire Herald

6 Papurau i'w nodi

Llythyr gan Adam Price AC ynghylch Cynllun Ieithoedd Swyddogol Cynulliad
Cenedlaethol Cymru

(Tudalennau 70 – 97)

7 Cynnig o dan Reol Sefydlog 17.42 i benderfynu gwahardd y cyhoedd o'r cyfarfod ar gyfer y busnes a ganlyn:

8 Ôl-drafodaeth breifat

(12:45 – 13:00)

9 Dyfodol S4C: Trafod yr Adroddiad Drafft

(13:00 – 13:15)

(Tudalennau 98 – 127)

Eitem 2

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cymru Hanesyddol

**Ar drywydd Llwyddiant, Cadernid a
Chynaliadwyedd ar gyfer Treftadaeth Cymru**

Chwefror 2017

CYMRU HANESYDDOL

Ar drywydd Llwyddiant, Cadernid a Chynaliadwyedd ar gyfer Treftadaeth Cymru

1. Y CEFNDIR

- 1.1. Ar 28 Medi 2016, cyhoeddodd Ysgrifennydd y Cabinet dros yr Economi a'r Seilwaith y byddai'n sefydlu Grŵp Llywio i "adolygu a datblygu'r opsiynau sy'n gysylltiedig â gwireddu'r ymrwymiad maniffesto i greu 'Cymru Hanesyddol', a fyddai'n dod â nifer o swyddogaethau masnachol Cadw ac Amgueddfa Cymru ynghyd" (gweler y Cylch Gorchwyl yn Atodiad 1). Gwnaeth Ysgrifennydd y Cabinet gyhoeddiadau pellach wedyn a oedd yn cadarnhau y gallai rhai o swyddogaethau Llyfrgell Genedlaethol Cymru a Chomisiwn Brenhinol Henebion Cymru (y Comisiwn) fod yn rhan o gwmpas y gwaith hwn ac y byddai pob un o'r sefydliadau'n cadw eu hannibyniaeth.
- 1.2. Mae Grŵp Llywio ac arno gynrychiolwyr o blith uwch-swyddogion pedwar sefydliad cenedlaethol – Cadw, Amgueddfa Cymru, Llyfrgell Genedlaethol Cymru a'r Comisiwn – yn ogystal â'r tri undeb llafur, wedi cyfarfod bum gwaith ac wedi cytuno ar set o amcanion, egwyddorion ac argymhellion, a nodir isod..
- 1.3. Wrth benderfynu ar ei argymhellion, bu'r Grŵp Llywio hefyd yn ystyried yr adroddiadau isod:
 - adroddiad gan bwyllgor a gadeiriwyd gan yr Athro Terry Stevens yn 2015 ynghylch sut y gallai Cadw wella'i weithrediadau masnachol; a
 - *Investing in the future to protect the past*, adroddiad cwmpasu a baratowyd gan PwC i hwyluso gwaith grŵp cynghori a gadeiriwyd gan y Farwnes Randerson

2. Yr Amcanion Allweddol

- 2.1. **Helpu i ddarbwylllo rhagor o bobl i fwynhau ac i gymryd rhan mewn gweithgarwch creadigol:** Gwneud rhagor o ddefnydd o wasanaethau treftadaeth a gwasanaethau diwylliannol, a hynny'n benodol er mwyn cyrraedd cynulleidfaoedd a chymunedau newydd. Rhagor o ddefnydd o gyfryngau digidol i ddarparu gwybodaeth a gwasanaethau ac i ymwneud â chynulleidfaoedd. Hyrwyddo mwy o gyfraniad at drechu tlodi drwy ddarparu elfennau o Raglen Cyfuno.
- 2.2. **Gweithio i wneud y sefydliadau diwylliannol cenedlaethol yn fwy cynaliadwy a chadarn ac i'w galluogi i gyrraedd mwy o gynulleidfaoedd drwy ddatblygu eu gallu masnachol, eu gallu marchnata a'u gallu i godi arian:** Sefydlu Partneriaeth Strategol newydd a fydd yn hyrwyddo gwasanaethau masnachol arloesol, a fydd yn creu mwy o incwm, yn gwneud y defnydd gorau posibl o adnoddau masnachol ac yn sefydlu trefniadau cydweithio ffurfiol rhwng y cyrff treftadaeth a'r cyrff diwylliannol ar weithgareddau masnachol priodol er mwyn arallgyfeirio'u sylfaen incwm.
- 2.3. **Gweithio gyda phartneriaid i roi gwell profiad i ymwelwyr ar safleoedd y sefydliadau cenedlaethol:** Rhagor o waith i gynnal a meithrin sgiliau proffesiynol,

ynghyd â strwythurau cynaliadwy a threfniadau llywodraethu priodol a fydd yn annog mwy o fuddsoddiad mewn prosiectau diwylliannol a phrosiectau adfywio sy'n seiliedig ar le.

3. Yr Egwyddorion Allweddol

- 3.1. Oherwydd y gyfraith elusennau, siartrau llywodraethu a gofynion statudol eraill, bydd yr argymhellion yn parchu hunaniaeth, integriti, annibyniaeth a dibenion craidd y sefydliadau cenedlaethol, a byddant yn amodol ar gymeradwyaeth eu cyrff llywodraethu.
- 3.2. Bydd astudiaeth ddichonoldeb ac achos busnes yn cael eu datblygu ar gyfer pob argymhelliad pan fo hynny'n briodol, a byddant yn cynnwys dadansoddiad o'r manteision ariannol ac anariannol, y risgiau a'r costau posibl ar gyfer pob un o'r partneriaid unigol.
- 3.3. Mae pob un o'r argymhellion yn cael eu cysylltu â chanlyniadau, a bwriedir iddynt weithio mewn cytgorod â'i gilydd yn hytrach na sefyll ar eu pen eu hunain. Maent yn adeiladu ar y dystiolaeth a ddarparwyd yn adroddiad PwC, ac ar drafodaethau a gynhaliwyd yn ystod y misoedd diwethaf. Yn unol ag argymhelliad PwC, bydd pob un o'r prosiectau masnachol mawr neu'r cynigion arwyddocaol eraill yn cael eu datblygu a'u profi gan y Bartneriaeth Strategol newydd (gweler 4.3 isod).
- 3.4. Mae'r Grŵp Llywio am roi cymhellion cryf i'r staff a'r sefydliadau greu mwy o incwm. Byddai hynny'n cael ei gyflawni drwy fuddsoddiad parhaus gan y Llywodraeth i ddatblygu'r sefydliadau, a sicrwydd mai ategu Cymorth Grant y byddai incwm ychwanegol, yn hytrach na chymryd ei le.

4. ARGYMHELLION

- 4.1. **CADW: SEFYDLIAD CENEDLAETHOL NEWYDD I GYMRU Y TU ALLAN I'R LLYWODRAETH.** Cynigir y dylai Cadw gael ei sefydlu'n gorff elusennol, neu'n asiantaeth weithredol, y tu allan i'r Llywodraeth, ac y dylid gwneud penderfyniad yn hynny o beth ar sail achos busnes a fyddai'n nodi'r opsiwn gorau. **Gweithredu: Llywodraeth Cymru i nodi'r opsiwn a ffeirir ganddi erbyn 30 Medi 2017 a chynnal ymgynghoriad cyhoeddus wedyn os bydd angen.**
- 4.2. **NAWDD A DYLETSWYDDAU STATUDOL.** Yn achos pob un o'r opsiynau o dan 4.1, bydd angen cynnal adolygiad o drefniadau Llywodraeth Cymru ar gyfer arfer ei dyletswyddau statudol a'i chyfrifoldebau noddi (drwy bennu cyllidebau, llythyrau cylch gwaith a chynlluniau gweithredol). Byddai modd cyflawni hynny drwy greu is-adran dreftadaeth newydd o fewn y Llywodraeth a fyddai'n cael ei helaethu drwy roi iddi'r gwaith o oruchwylio'r amgylchedd hanesyddol ochr yn ochr â goruchwylio amgueddfeydd, archifau a llyfrgelloedd. Byddai hynny, felly, yn hwyluso'r gwaith o feithrin sgiliau ac arbenigedd a datblygu'r gweithlu ar sail Cymru gyfan. **Gweithredu: I'w gynnal ochr yn ochr â 4.1 a Llywodraeth Cymru i nodi'r opsiwn a ffeirir ganddi erbyn 30 Medi 2017.**
- 4.3. **GWEITHIO GYDA'N GILYDD: PARTNERIAETH STRATEGOL.** Bydd uwch-swyddogion gweithredol y tri sefydliad cenedlaethol a Cadw, gan gydweithio â'r undebau llafur, yn ffurfio Partneriaeth Strategol ac yn llunio cytundeb ffurfiol – a fydd yn cael ei ategu gan lythyrau cylch gwaith i'r sefydliadau

enedlaethol – er mwyn cyflawni ei hamcanion. Rhwng mis Ebrill a mis Rhagfyr 2017, bydd y grŵp hwn yn datblygu achosion busnes a/neu adroddiadau ar gyfer argymhellion 4.4 i 4.7 a 4.9. Bydd y grŵp yn ymrwmo i yrru'r holl fentrau cydweithredol y cytunir arnynt yn eu blaen. Bydd yr Is-adran Noddi a'r Bartneriaeth yn mynd ati ar y cyd i gynnal adolygiad llawn o rôl y Bartneriaeth Strategol ddwy flynedd ar ôl iddi gael ei sefydlu. **Gweithredu: Sefydlu'r Bartneriaeth Strategol erbyn mis Ebrill 2017**

4.4. CYDWEITHIO I GYFLAWNI SWYDDOGAETHAU MASNACHOL: Bydd y Bartneriaeth Strategol yn cydweithio i wella'r holl ffrydiau refeniw masnachol lle bo hynny'n ymarferol ac yn briodol, gan gynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i: manwerthu (gan gynnwys ar-lein), bwyd a diod, a llogi safleoedd **Gweithredu: Y Bartneriaeth Strategol i nodi'r swyddogaethau a sut i'w cyflawni erbyn 30 Medi 2017.**

4.5. CYDWEITHIO I GYFLAWNI SWYDDOGAETHAU CEFN SWYDDFA. Bydd y Bartneriaeth Strategol yn ymchwilio i botensial cydweithio i gyflawni swyddogaethau cefn swyddfa – ond gan ddiogelu swyddi ac arbenigedd. Byddai'r swyddogaethau hynny'n cynnwys systemau, polisïau a gweithdrefnau Adnoddau Dynol a TG. **Gweithredu: Y Bartneriaeth Strategol i baratoi adroddiad ar ganlyniad yr ymchwiliad erbyn 31 Rhagfyr 2017.**

4.6. TWRISTIAETH DDIWYLLIANNOL. Mynd ati i farchnata ymgyrchoedd a digwyddiadau cenedlaethol ar y cyd, o bosibl drwy frand 'Cymru Hanesyddol', gan weithio o fewn ac fel rhan o frand ehangach 'Croeso Cymru' er mwyn adeiladu ar lwyddiant ymgyrchoedd a mentrau twristiaeth ddiwylliannol diweddar. **Gweithredu: Gwaith cynllunio gan y Bartneriaeth Strategol, ar y cyd â Llywodraeth Cymru, erbyn 30 Medi 2017.**

4.7. DATBLYGU SAFLE TREFTADAETH Y BYD BLAENAFON. Bydd y Bartneriaeth Strategol (ochr yn ochr ag awdurdod lleol Torfaen a Croeso Cymru) yn mynd ati, ar Safle Treftadaeth y Byd Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon, i dreialu model partneriaeth a fydd yn golygu mwy o gydweithio er mwyn gwella a hyrwyddo safleoedd yng Nghymru sydd eisoes wedi'u dynodi gan UNESCO, er mwyn gwella a hyrwyddo safleoedd sydd â'r potensial i gael dynodiad o'r fath, a chyrchfannau eraill sy'n boblogaidd iawn gyda thwristiaid. **Gweithredu: Y Bartneriaeth Strategol, ar y cyd ag awdurdod lleol Torfaen, i baratoi astudiaeth ddichonoldeb erbyn 31 Rhagfyr 2017.**

4.8. STRATEGAETH SGILIAU AR GYFER Y SECTOR DIWYLLIANNOL. Bydd y Bartneriaeth Strategol ac Is-adran Amgueddfeydd, Archifau a Llyfrgelloedd Llywodraeth Cymru, ar y cyd â rhanddeiliaid eraill, yn arwain y gwaith o ddatblygu strategaeth sgiliau er mwyn cynnig gwell cyfleoedd yn y gweithle i staff y sector diwylliant a threftadaeth yng Nghymru. **Gweithredu: Y Bartneriaeth Strategol a'r Is-adran Amgueddfeydd, Archifau a Llyfrgelloedd i ddatblygu strategaeth erbyn mis Hydref 2018.**

4.9. CYMRU HANESYDDOL. Bydd nifer o opsiynau o ran y defnydd priodol o'r term 'Cymru Hanesyddol' (yn ogystal â dewisiadau eraill) yn cael eu profi gan ddefnyddio ymchwil i'r farchnad a chan ystyried rôl ddiwylliannol a meysydd arbenigedd y sefydliadau cenedlaethol. Er enghraifft, byddai modd ystyried

defnyddio term o'r fath o dan argymhellion 4.1, 4.3 a 4.6. **Gweithredu: Y Bartneriaeth Strategol i wneud ymchwil i'r farchnad erbyn 31 Rhagfyr 2017.**

5. Y CAMAU NESAF

- 5.1.** Ysgrifennydd y Cabinet a Byrddau'r sefydliadau cenedlaethol i ystyried adroddiad y Grŵp Llywio erbyn mis Mawrth 2017.
- 5.2.** Os caiff yr adroddiad ei dderbyn, bwrw ymlaen â gwaith i ddatblygu achos busnes ar yr opsiynau ar gyfer lleoli Cadw y tu allan i Lywodraeth Cymru. Mawrth – Medi 2017, gan gynnal ymchwiliad cyhoeddus wedyn os bydd angen.
- 5.3.** Y Bartneriaeth Strategol i'w ffurfio erbyn mis Ebrill 2017, i baratoi achosion busnes a/neu i wneud gwaith ymchwil yn y lle cyntaf ar gyfer mentrau cydweithredol rhwng y tri sefydliad cenedlaethol. Ebrill – Rhagfyr 2017.
- 5.4.** Dechrau rhoi'r camau gweithredu eraill y cytunir arnynt ar waith o fis Hydref 2017 ymlaen.

ATODIAD 1: Cylch Gorchwyl ac Aelodaeth y Grŵp Llywio

ATODIAD 2: Partneriaeth Strategol - Siart Sefydliadol

ATODIAD 3: Manteision a Chanlyniadau

ATODIAD 1:

Gwasanaethau Treftadaeth yng Nghymru

Cylch Gorchwyl y Grŵp Llywio

Rôl a Chwmpas

Gan weithio o fewn y fframwaith eang a bennir gan Ysgrifennydd y Cabinet dros yr Economi a'r Seilwaith, bydd y grŵp llywio'n adolygu ac yn datblygu'r opsiynau sy'n gysylltiedig â gwireddu'r ymrwymiad maniffesto i greu 'Cymru Hanesyddol', a fyddai'n dod â nifer o swyddogaethau masnachol Cadw ac Amgueddfa Cymru ynghyd.

Bydd y grŵp llywio yn defnyddio canfyddiadau adroddiad PwC, *Investing in the future to protect the past* ac yn pennu pa sefydliadau a swyddogaethau sy'n rhan o gwmpas yr adolygiad. Gallent hefyd gynnwys Llyfrgell Genedlaethol Cymru a Chomisiwn Brenhinol Henebion Cymru. Gallai'r grŵp hefyd ystyried cynigion gwahanol a allai gyflawni'r un nodau a hefyd wireddu potensial masnachol cyrff a sefydliadau treftadaeth Cymru, gan ddiogelu eu hannibyniaeth, hunaniaeth, eu hygredd a'u diben craidd unigol.

Bydd y grŵp yn sicrhau bod ystyriaethau o ran staff yn rhan annatod o brosesau ar gyfer gwneud penderfyniadau a bod Cymru Hanesyddol, ni waeth pa gyfansoddiad a argymhellir ar ei gyfer, yn creu cyfleoedd gwirioneddol ar gyfer ymwneud â staff, datblygu staff a galluogi staff i gamu ymlaen yn eu gyrfa.

Bydd y grŵp yn rhoi ystyriaeth lawn i'r cyd-destun ehangach yn y sector, gan gynnwys Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol a'r angen i weithio mewn ffordd gosteffeithiol.

Bydd yr adolygiad yn ystyried pa swyddogaethau masnachol sy'n allweddol ar gyfer pob sefydliad a pha rai y byddai modd eu huno o dan 'Cymru Hanesyddol'.

Amcanion

1. Cynnal adolygiad gan gymheiriaid o'r gwaith o ddatblygu achos busnes o blaid creu Cymru Hanesyddol;
2. Cytuno ar ddiben, ffurf a swyddogaeth Cymru Hanesyddol, ac ar y sefydliadau sy'n rhan o'i gwmpas;
3. Paratoi cynllun gweithredu, gan gynnwys amserlen a phennu adnoddau ar gyfer creu Cymru Hanesyddol.

Pa mor aml y cynhelir y cyfarfodydd

Bydd y grŵp yn cyfarfod bob mis ac yn cyflwyno achos busnes i Ysgrifennydd y Cabinet erbyn mis Ionawr 2017. Bydd yr achos hwn yn sail i ymgynghoriad cyhoeddus. Bydd y grŵp yn cefnogi pob agwedd ar y broses ymgynghori a bydd yn ystyried yr ymatebion a fydd yn dod i law cyn llunio'r adroddiad terfynol ar gyfer Ysgrifennydd y Cabinet.

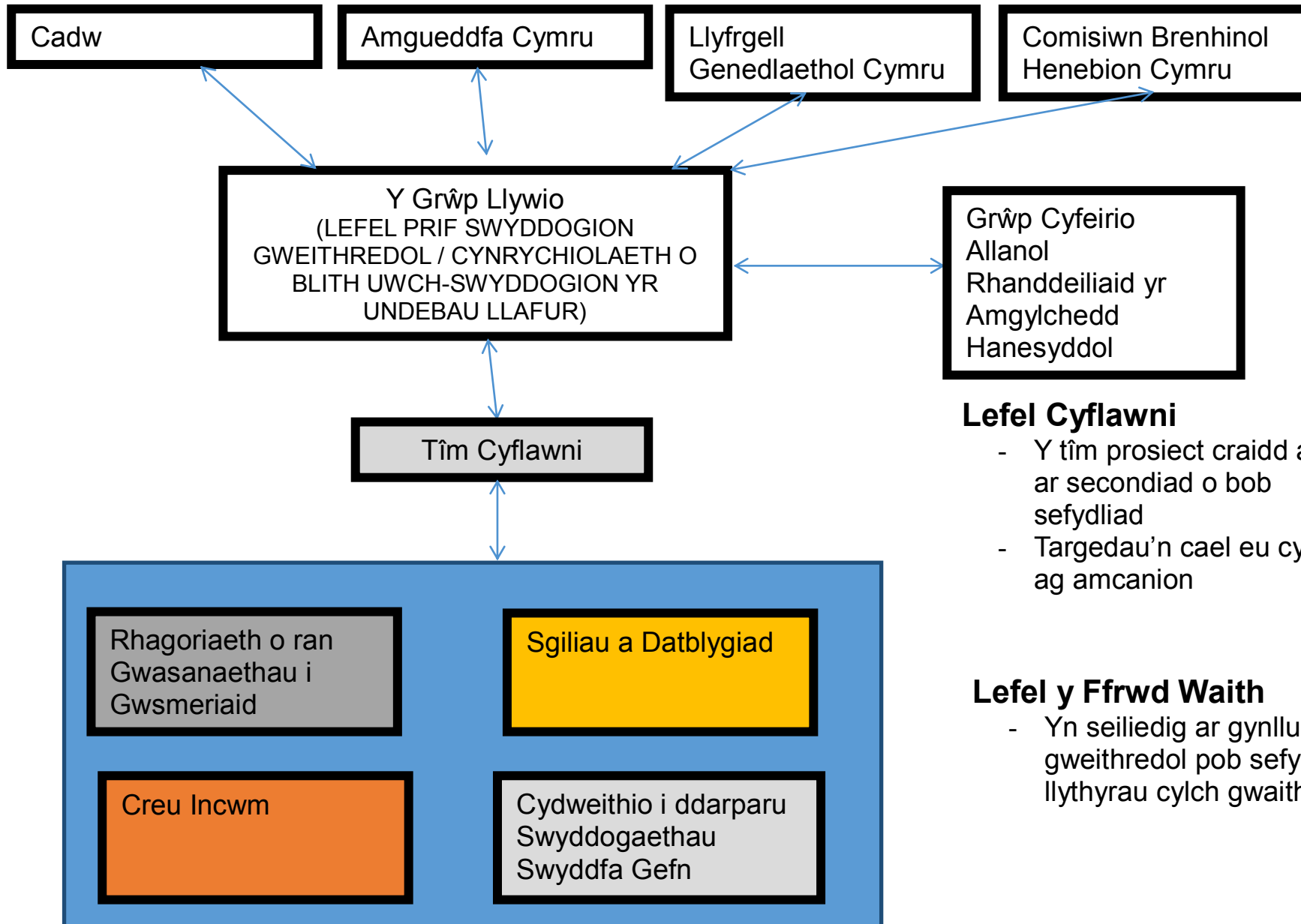
Aelodaeth

Cyfarwyddwr Cymru – Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol – Cadeirydd
Cyfarwyddwr, Diwylliant, Chwaraeon a Thwristiaeth – Llywodraeth Cymru
Prif Weithredwr a chynrychiolydd ar ran y Bwrdd – Amgueddfa Cymru
Prif Weithredwr a chynrychiolydd ar ran y Bwrdd – Llyfrgell Genedlaethol Cymru
Prif Weithredwr – Comisiwn Brenhinol Henebion Cymru
Swyddogion Cenedlaethol – Undeb y Gwasanaethau Cyhoeddus a Masnachol (PCS),
Prospect, FDA
Ochr yr Undebau Llafur (Cadeirydd) – Llywodraeth Cymru
Cyfarwyddwr Gwasanaethau Corfforaethol – Llywodraeth Cymru
Dirprwy Gyfarwyddwr – Cadw/Yr Is-adran Amgueddfeydd, Archifau a Llyfrgelloedd
(Llywodraeth Cymru)
Dirprwy Gyfarwyddwr – Cadw (Masnachol ac Eiddo) (Llywodraeth Cymru)

Cynorthwyr gan

Arbenigwyr ym maes y gyfraith ac yn y swyddogaethau perthnasol
Ysgrifenyddiaeth a ddarperir gan Lywodraeth Cymru
Annibynnol – Cyfarwyddwr Datblygu (Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol)

ATODIAD 2: PARTNERIAETH STRATEGOL – SIART SEFYDLIADOL



Tudalen y pecyn 16

Lefel Cyflawni

- Y tîm prosiect craidd a staff ar secondiad o bob sefydliad
- Targedau'n cael eu cysylltu ag amcanion

Lefel y Ffrwd Waith

- Yn seiliedig ar gynlluniau gweithredol pob sefydliad/ llythyrau cylch gwaith LIC

ATODIAD 3

1. **CADW: SEFYDLIAD CENEDLAETHOL NEWYDD I GYMRU Y TU ALLAN I'R LLYWODRAETH.** Cynigir y dylai Cadw fod yn gorff elusennol, neu'n asiantaeth weithredol, y tu allan i'r Llywodraeth, ac y dylid gwneud penderfyniad yn hynny o beth ar sail achos busnes a fyddai'n nodi'r opsiwn gorau.

Argymhellwyd yn adroddiad PwC y dylid mabwysiadu model newydd ar gyfer Cadw, a'i sefydlu'n gorff y tu allan i'r Llywodraeth (Opsiynau 2 and 3 PwC). Nododd yr adroddiad hwnnw hefyd fod cyfleoedd i'r sefydliadau cenedlaethol a Cadw gydweithio mwy, a chydweithio mewn ffordd fwy ffurfiol, a bod cyfle hefyd i sefydlu Cadw fel elusen newydd (Cyfuniad o Opsiynau 1 a 2 PwC). Nododd adroddiad PwC y byddai nifer o fanteision posibl i Cadw pe bai'n elusen, gan gynnwys y cyfle i gael mwy o incwm o'r Lotriau, i gael nawdd masnachol ac i fanteisio ar ffyrdd eraill o godi arian, yn ogystal ag adennill TAW. Tynnodd yr adroddiad hefyd sylw at rai o'r heriau, megis yr angen am ddeddfwriaeth, a materion cymhleth yn ymwneud â'r gyfraith elusennau.

Nodwyd y byddai cyfuniad o Opsiynau 1 a 3 PwC yn arwain at ragor o gydweithio, ac at gydweithio mwy ffurfiol, rhwng y sefydliadau cenedlaethol. Byddai 'n arwain hefyd at fodel newydd ar gyfer Cadw y tu allan i'r Llywodraeth fel un o Asiantaethau'r Llywodraeth ond lle byddai'r staff yn parhau'n aelodau o'r Gwasanaeth Sifil, neu lle byddai ganddynt Delerau ac Amodau Cyfatebol. Byddai cyfuniad o Opsiynau 1 a 3 PwC yn golygu y byddai modd mynd ati'n fuan i sefydlu Cadw yn gorff ar wahân.

Canlyniadau: Dyfodol mwy llwyddiannus, cadarn a chynaliadwy i Cadw. Rhagor o gyfleoedd a mwy o incwm ac elw ar gyfer y sefydliadau cenedlaethol eraill drwy weithio mewn partneriaeth â Cadw fel chwaer sefydliad.

2. **NAWDD A DYLETSSWYDDAU STATUDOL.** Er mwyn newid statws Cadw, bydd angen cynnal adolygiad o'r trefniadau sydd gan Lywodraeth Cymru ar gyfer arfer ei dyletsswyddau statudol a'i chyfrifoldebau noddi. Byddai modd cyflawni hynny drwy greu is-adran dreftadaeth newydd o fewn y Llywodraeth. Byddai ei gwaith yn cynnwys goruchwylio'r amgylchedd hanesyddol (drwy bennu cyllidebau, llythyrau cylch gwaith a chynlluniau gweithredol) ochr yn ochr â goruchwylio amgueddfeydd, archifau a llyfrgelloedd. Byddai hynny, felly, yn hwyluso'r gwaith o feithrin sgiliau ac arbenigedd a datblygu'r gweithlu ar sail Cymru gyfan.

Byddai'r Is-adran honno'n cael ei sefydlu er mwyn datblygu polisiau ar gyfer Cymru gyfan, a hefyd er mwyn gwireddu'r manteision cymdeithasol sy'n deillio o dreftadaeth a diwylliant ar draws adrannau Llywodraeth Cymru – gan gynnwys ymchwil, addysg, cadwraeth, ymwneud â'r gymuned, mynediad a chynhwysiant. Gallai'r Is-adran hefyd chwarae rôl allweddol o ran datblygu gweithlu'r sector treftadaeth.

Canlyniadau: Rhagor o bobl yn cymryd rhan mewn gwasanaethau treftadaeth a gwasanaethau diwylliannol, gyda phwyslais ar greu mwy o incwm ac elw, yn ogystal ag ehangu mynediad a dyfnhau cyfranogiad, er enghraifft, drwy raglen Cyfuno. Gweithlu medrus a mwy o gyfleoedd o ran swyddi.

3. **GWEITHIO GYDA'N GILYDD: PARTNERIAETH STRATEGOL.** Bydd uwch-swyddogion gweithredol y tri sefydliad cenedlaethol a Cadw, gan gydweithio â'r undebau llafur, yn ffurfio Partneriaeth Strategol ac yn llunio cytundeb ffurfiol – a fydd yn cael ei ategu gan lythyrau cylch gwaith i'r sefydliadau cenedlaethol – er mwyn cyflawni ei hamcanion.

Yr argymhellion yn yr adroddiad hwn fydd sail cytundeb ysgrifenedig ffurfiol rhwng y partneriaid a bydd trefniadau partneriaeth a Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth ar gyfer mentrau cydweithio penodol hefyd. Bydd y pedwar partner yn ymrwymo i weithio gyda'i gilydd i ddatblygu mentrau partneriaeth, a fydd yn seiliedig ar achosion busnes, ac i gyflwyno ceisiadau ar y cyd i Lywodraeth Cymru ac i ffynonellau cyllid eraill lle y bo modd er mwyn bwrw ymlaen â mentrau newydd.

Amcan y cynlluniau hynny fydd sicrhau cynnydd sylweddol yn nifer y twristiaid a fydd yn ymweld ag amgueddfeydd a safleoedd treftadaeth y genedl. Bydd hynny, yn ei dro, yn creu mwy o incwm ac elw ar gyfer y pedwar sefydliad a fydd yn bartneriaid – a hefyd ar gyfer Cymru gyfan – er mwyn cefnogi buddsoddiad mewn gwaith datblygu pellach.

Canlyniadau: Partneriaethau strategol effeithiol rhwng y pedwar sefydliad treftadaeth ddiwylliannol cenedlaethol. Mwy o incwm ac elw ar gyfer sefydliadau unigol, a mwy o wariant gan dwristiaid yng Nghymru.

4. **CYDWEITHIO I GYFLAWNI SWYDDOGAETHAU MASNACHOL:** Bydd y Bartneriaeth Strategol yn cydweithio i wella'r holl ffrydiau refeniw masnachol lle bo hynny'n ymarferol ac yn briodol, gan gynnwys, ond heb fod yn gyfyngedig i: manwerthu (gan gynnwys ar-lein), bwyd a diod, a llogi safleoedd.

Nododd adroddiad PwC fod cyfleoedd posibl i gydweithio mwy wrth gyflawni swyddogaethau masnachol penodol y mae eu hangen er mwyn gwella perfformiad ac ehangu defnydd.

Mae potensial i gydweithio ac i ffurfio partneriaethau yng nghyswllt manwerthu, bwyd a diod, masnach ar-lein a llogi lleoliadau. Awgrymodd adroddiad PwC mai un opsiwn fyddai defnyddio Cwmni Mentrau Amgueddfa Cymru i hwyluso cydweithio. Mae rhai o aelodau Bwrdd y Cwmni yn arweinwyr hynod wybodus yn y sector preifat ac mae ganddynt brofiad o fanwerthu ar y stryd fawr, o atyniadau i ymwelwyr, bwyd ac arlwy, a masnach ar-lein. Gallai eu harbenigedd hwy fod yn amhrisiadwy.

Canlyniadau: Datblygu partneriaethau cryf ac effeithiol. Yr arferion gorau o ran darparu gwasanaethau masnachol a gaiff eu datblygu ar y cyd a'u rhannu rhwng y sefydliadau cenedlaethol. Mwy o incwm ac elw ar gyfer sefydliadau unigol. Y potensial i sicrhau mwy o synergedd a gwell defnydd o adeiladau ac asedau eraill.

5. **CYDWEITHIO I GYFLAWNI SWYDDOGAETHAU CEFN SWYDDFA.** Bydd y Bartneriaeth Strategol yn ymchwilio i botensial cydweithio i gyflawni swyddogaethau cefn swyddfa – gan ddiogelu swyddi ac arbenigedd. Bydd y swyddogaethau hynny'n cynnwys systemau, polisïau a gweithdrefnau Adnoddau Dynol a TG.

Mae'r Gwasanaeth Caffael Cenedlaethol, sef y fframwaith caffael ar gyfer y gwasanaethau cyhoeddus, sy'n cael ei reoli'n ganolog, yn rhoi cyfleoedd i

gydweithio – er enghraifft, mae Amgueddfa Cymru a Llyfrgell Genedlaethol Cymru eisoes yn cyd-gomisiynu gwasanaethau cyfreithiol a gwasanaethau archwilio. Yn ddiweddar, ysgwyddodd Llyfrgell Genedlaethol Cymru y cyfrifoldeb dros reoli cyflogres y Comisiwn ac mae'r ffaith bod y Comisiwn a Llyfrgell Genedlaethol Cymru wedi'u lleoli yn yr un man wedi dod â manteision ariannol, a hefyd fanteision o ran gwasanaethau, i'r ddau sefydliad.

Canlyniadau: Y potensial i sicrhau arbedion drwy ddarbodion maint, gan ddiogelu swyddi ac arbenigedd ar yr un pryd.

6. **TWRISTIAETH DDIWYLLIANNOL.** Marchnata ymgyrchoedd a digwyddiadau cenedlaethol ar y cyd, o bosibl drwy frand 'Cymru Hanesyddol', gan weithio o fewn ac fel rhan o frand ehangach 'Croeso Cymru' er mwyn adeiladu ar lwyddiant ymgyrchoedd a mentrau twristiaeth ddiwylliannol diweddar.

Ar ôl cael cryn lwyddiant wrth werthu Cymru i'r byd dros nifer o flynyddoedd, mae cyfle bellach i adeiladu ar y llwyddiant hwnnw ac i sicrhau twf sylweddol yn nifer yr ymwelwyr o'r tu hwnt i ffiniau Cymru, a hynny yng nghyswllt twristiaeth ddiwylliannol yn benodol. Er mai Croeso Cymru ddylai barhau i arwain ar y gwaith hwn, dylai pob un o'r pedwar sefydliad cenedlaethol barhau'n bartneriaid strategol allweddol wrth fwrw ymlaen â'r gwaith hwn, ochr yn ochr â rhanddeiliaid eraill megis yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol, y Gymdeithas Tai Hanesyddol, Cyfoeth Naturiol Cymru, Glandŵr Cymru a Pharciau Cenedlaethol Cymru.

Un prosiect pwysig posibl fyddai datblygu 'Croeso Cynnes Cymreig' mewn safleoedd treftadaeth ledled Cymru. Gallai hynny olygu y byddai sefydliadau a fyddai'n rhan o'r cynllun yn gallu rhoi gwell gwasanaeth i ymwelwyr a phrofiad cyson, dilys a chofiadwy i ymwelwyr â Chymru. Prosiect arall y gellid ymgymryd ag ef mewn partneriaeth fyddai Cerdyn Treftadaeth i Ddinasyddion, lle byddai sefydliadau'n cydweithio i ddatblygu'r arlwy. Byddai modd ategu hynny drwy gyhoeddi cylchgrawn treftadaeth neu hyd yn oed gomic a fyddai'n cynnwys cyfraniadau gan bob un o'r sefydliadau perthnasol.

Canlyniadau: Cynnydd yn nifer yr ymwelwyr â Chymru sy'n ymhél â diwylliant a threftadaeth, a mwy o incwm i Gymru o'r herwydd, yn ogystal â mwy o elw ar gyfer sefydliadau diwylliannol a sefydliadau treftadaeth. Marchnata treftadaeth Cymru yn well a gwelliant yn ansawdd y gwasanaeth a gynigir.

7. **DATBLYGU SAFLE TREFTADAETH Y BYD BLAENAFON.** Bydd y Bartneriaeth Strategol (ochr yn ochr ag awdurdod lleol Torfaen a Croeso Cymru) yn mynd ati, ar Safle Treftadaeth y Byd Tirwedd Ddiwydiannol Blaenafon, i dreialu model partneriaeth a fydd yn golygu mwy o gydweithio er mwyn gwella a hyrwyddo safleoedd yng Nghymru sydd eisoes wedi'u dynodi gan UNESCO, safleoedd sydd â'r potensial i gael dynodiad o'r fath, a chyrchfannau eraill sy'n boblogaidd iawn gyda thwrisitaid.

Mae gan rai Safleoedd Treftadaeth Byd a chyrchfannau eraill yng Nghymru sy'n boblogaidd iawn gyda thwrisitaid gryn botensial fel atyniadau i dwristiaid, ond nid yw'r potensial hwnnw wedi'i wireddu hyd yma. Gallai'r sefydliadau diwylliannol cenedlaethol chwarae rôl fwy egniol a strategol o ran eu hyrwyddo. Byddai'r cynllun peilot yn canolbwyntio ar hyrwyddo Tirwedd Ddiwydiannol Safle Treftadaeth y Byd Blaenafon. Byddai'n Bartneriaeth Strategol rhwng Cadw, Amgueddfa Cymru a'r

awdurdodau lleol perthnasol (Torfaen yn bennaf) a fyddai'n cydgysylltu'r gwaith marchnata a'r digwyddiadau ar y safleoedd. Mae'r egwyddor o gydweithio wedi ennill ei phlwyf eisoes yng Nghaerllion, lle mae Amgueddfa Cymru yn darparu gwasanaethau addysg i bob ysgol sy'n ymweld â'r safleoedd hanesyddol sy'n cael eu rheoli gan Cadw, a hefyd i Amgueddfa Lleng Rufeinig Cymru.

Canlyniadau: Mwy o gydweithio rhwng y sefydliadau a fydd yn rhan o'r cynllun. Creu mwy o incwm ac elw ar gyfer cyrff unigol, a mwy o wariant gan dwristiaid yng Nghymru.

- 8. STRATEGAETH SGILIAU AR GYFER Y SECTOR DIWYLLIANNOL.** Bydd y Bartneriaeth Strategol ac Is-adran Amgueddfeydd, Archifau a Llyfrgelloedd Llywodraeth Cymru, ar y cyd â rhanddeiliaid eraill, yn arwain y gwaith o ddatblygu strategaeth sgiliau er mwyn cynnig gwell cyfleoedd yn y gweithle i staff y sector diwylliant a threftadaeth yng Nghymru.

Mae'r ffaith bod llai a llai o gyllid ar gael yn y sector cyhoeddus yn golygu bod risg i nifer o feysydd proffesiynol arbenigol. Nid y sefydliadau cenedlaethol yn unig sy'n teimlo'r effaith. Mae'n effeithio hefyd ar yr awdurdodau lleol ac ar sefydliadau yn y trydydd sector. Wrth i sefydliadau cenedlaethol ddatblygu partneriaethau, bydd cyfle i ddatblygu strategaeth gyffredin ar gyfer datblygu'r gweithle fel y bo modd rhannu rhaglenni hyfforddi, lleoliadau, interniaethau, prentisiaethau a chyfleoedd i wirfoddoli, er mwyn cynnal a datblygu sgiliau a chymwyseddau proffesiynol.

Mae cyfleoedd hefyd i adeiladu ar yr argymhellion a wnaed yn Adolygiad Edwards o Amgueddfeydd Lleol, sef cysylltu sgiliau proffesiynol rhwng Amgueddfa Cymru ac amgueddfeydd lleol.

Canlyniadau: Gweithlu medrus a chyfleoedd ehangach o ran swyddi. Rhagor o bobl yn cymryd rhan mewn gwasanaethau treftadaeth a gwasanaethau diwylliannol, gyda phwyslais ar ehangu mynediad a dyfnhau cyfranogiad, er enghraifft, drwy raglen Cyfuno.



Eich cyf/Your ref
Ein cyf/Our ref

Justin Albert

justin.albert@nationaltrust.org.uk

30 March 2017

Dear *Justin*

Historic Wales – A roadmap towards Success, Resilience and Sustainability for the Heritage of Wales

I was delighted to receive the report: Historic Wales – A roadmap towards Success, Resilience and Sustainability for the Heritage of Wales on 2 February and have considered its content with great interest.

Firstly, I would like to record my thanks to you for your work as the Chair of the group, and to each of the institutions, trade unions and my officials for working so constructively together to produce such a measured and well-considered report. I am heartened that the suite of recommendations has been produced with the agreement and consensus of all the organisations involved and am excited about the opportunities that they will create for the benefit of the sector as a whole when they are delivered.

The nine recommendations fall into two broad themes:

- The future of Cadw
- The establishment of a Strategic Partnership and its future work programme

and I have set out my views on each of these below:

Bae Caerdydd • Cardiff Bay
Caerdydd • Cardiff
CF99 1NA

Canolfan Cyswllt Cyntaf / First Point of Contact Centre:
0300 0604400
Gohebiaeth.Ken.Skates@llyw.cymru
Correspondence.Ken.Skates@gov.wales

Rydym yn croesawu derbyn gohebiaeth yn Gymraeg. Byddwn yn ateb gohebiaeth a dderbynnir yn Gymraeg yn Gymraeg ac ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Tudalen y pecyn 21

We welcome receiving correspondence in Welsh. Any correspondence received in Welsh will be answered in Welsh and corresponding in Welsh will not lead to a delay in responding.

1. The future of Cadw

Recommendation 4.1 proposes a new national institution for Wales outside of Government. Cadw's core role is to conserve our national heritage and make it available for our current and future generations and it should be very proud of its achievements, particularly in recent years. Cadw is performing exceptionally at the moment whilst being in Government, and I want to ensure that success continues. My aim is to allow the organisation as much freedom and flexibility as possible to enable it to fully realise its commercial potential and also build on its very impressive improvement to the visitor experience and increase in visitor numbers and membership. I therefore believe it is timely to assess whether the existing governance arrangements are truly helping Cadw fulfill its potential, as there could be potential benefits of moving the organisation to a more arms-length status. This could enable Cadw to adopt an even more commercially focused approach to support the vital work that needs to be done to continue to maintain and protect the heritage of Wales, as well as provide greater scope for Cadw to work in partnership with other institutions.

That said, I would not, at this stage, want to focus simply on the two options identified in the report. Whilst an executive agency or a charitable body are two clear options, there are others such as an internal realignment or Welsh Government Sponsored Body and I would therefore like the business case to identify and explore the whole range of options available before being narrowed down to a preferred option. It is imperative that we test all options thoroughly against the status quo of retaining Cadw within Government. There will need to be clear and demonstrable benefits for proposing any change.

Recommendation 4.2 follows on from Recommendation 4.1 and the preferred model for the future of Cadw will dictate how this recommendation is taken forward. Cadw's statutory duties, in particular, are fundamental to the conservation of our national heritage and the importance of these functions, along with the provision of advice and guidance to owners of historic assets should not be diluted by any change to the status of the organisation. I will expect this to form part of the development of the business case for recommendation 4.1.

I accept both these recommendations with the caveats detailed above and will ensure resources are identified within the Welsh Government to take these forward with full staff and trade union engagement.

2. Strategic Partnership

I am excited by the recommendations for much greater collaboration between our leading heritage institutions and the vision for the partnership of a more coherent and joined up heritage sector. We face a number of challenges ahead, not least maintaining and protecting the heritage of Wales when public finances are under severe pressure. I believe that part of the answer to these challenges lies in the establishment of such a partnership. The steering group has convinced me that the recommendations highlight a real opportunity to bring a sharper focus and clearer identity to the commercial work of our national institutions and that it is right that we test these opportunities and evaluate their impact before exploring whether a formal merger may be effective. Bringing commercial functions closer together will not undermine the independence or identity of the individual institutions. Rather, it will enable them to build on the strengths of each organisation and share that expertise for the benefit of the sector as a whole. But I need to be clear: now is the time for each of our national organisations to start realising their full commercial potential and to provide the leadership necessary to bring a much sharper commercial focus to the work they do. I will be monitoring the progress of the strategic partnership closely.

Recommendations 4.3 to 4.7 are at the heart of my own vision. We have to find new ways for our heritage and cultural institutions to innovate and be ambitious about the role they play in our national life, working together to form a compelling vision of that future.

We also have to increase the number of people using our heritage and cultural institutions and develop novel ways to attract new audiences. By working together more closely and marketing and promoting our cultural and heritage institutions more vigorously and effectively it will create wider opportunities to open up all our sites to families and younger people in a way we never have before.

Recommendation 4.8 sits well alongside these activities. The skills, passion and expertise of people working in our institutions, bring them to life just as much as the cultural assets that they contain. We need to give greater respect and recognition to these people, and those working in the wider sector and offer them greater opportunities for them to develop their careers in the field and we need to retain our staff to conserve, protect and interpret our inheritance for future generations.

Lastly, I recognise that Recommendation 4.9 touches on an important issue Cadw and the other national institutions are well known and respected brands and whilst 'Historic Wales' has been a working title for this significant initiative, I agree that it should be tested, alongside alternatives, before any changes are implemented. Whatever the outcome, I want to see a strong brand that represents the sector and will enable it to market our world-class cultural assets more effectively, not just to the people of Wales but to the world stage.

I accept all of these recommendations relating to the Strategic Partnership. In order to sustain an equal partnership approach, I recognise, as outlined in Recommendation 4.3, that a formal agreement is needed and this approach has my full support. The Welsh Government will play its part in supporting and contributing to the partnership but I believe, in order for it to reach its full potential, it needs to be led and driven by the institutions involved, with their adequate resources put behind it. I therefore look forward to discussing the vision for the establishment of the Strategic Partnership and its forward work programme with the national institutions at the earliest opportunity.

Yours sincerely

*Very best wishes,
Ken*

Ken Skates AC/AM

Ysgrifennydd y Cabinet dros yr Economi a'r Seilwaith
Cabinet Secretary for Economy and Infrastructure

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / The Culture, Welsh Language and Communications Committee
Newyddiaduraeth Newyddion yng Nghymru / News Journalism in Wales
CWLC(5) NJW06
Ymateb gan S4C / Evidence from S4C

Fel rhan o wasanaeth S4C, rydym yn cynnig rhaglenni newyddion a materion cyfoes sy'n eang ac yn amrywiol.

Newyddion

Rydym yn cynnig **bwletinau newyddion** cyson yn ystod y dydd (dydd Llun i ddydd Gwener) – gan gynnwys un bwletin arbennig i gynulleidfa iau am 1700 (Ffeil)

Mae prif raglen newyddion dyddiol S4C, **Newyddion 9**, yn cael ei darlledu am 2100 o nos Lun i nos Wener. Mae'n edrych ar straeon mwyaf Cymru, y DU, a'r byd mewn ffordd glir ac unigryw.

Mae'r rhaglenni hyn yn cael eu cynhyrchu gan adran newyddion BBC Cymru yn seiliedig ar gyfeiriad golygyddol sy'n cael ei drafod yn rheolaidd rhwng BBC Cymru ac S4C.

Materion cyfoes

Mae cyfres **Y Byd ar Bedwar** yn rhoi sylw manwl i straeon o Gymru a'r tu hwnt gan gynnwys newyddiaduraeth wreiddiol a rhaglenni sy'n edrych yn ddyfnach ar ddatblygiadau newyddion gartref ac yn rhyngwladol.

Cyfres materion cyfoes i bobl ifanc gan bobl ifanc yw **Hacio**. Mae'r gyfres yn edrych ar ystod o faterion sy'n effeithio ar fywydau pobl ifanc drwy eu llygaid eu hunain.

Mae'r cyfresi hyn yn cael eu cynhyrchu gan ITV Cymru yn seiliedig ar gyfeiriad golygyddol sy'n cael ei drafod yn rheolaidd rhwng ITV Cymru ac S4C.

Mae nifer helaeth o raglenni materion cyfoes unigol hefyd yn cael eu comisiynu gan cwmnïau cynhyrchu annibynnol. Er enghraifft:

Cam-drin Plant: Y Gwir sy'n Lladd (2016) – Stori ymdrechion i ddatgelu troseddau cam-drin plant mewn cartrefi plant yng ngogledd Cymru, drwy lygaid newyddiadurwr fu'n gweithio ar y stori am ddegawdau. Mae'n gynhyrchiad gan Cwmni Da.

Yr Achos (2017) – I’w darlledu ym mis Mehefin 2017, mae’r rhaglen yn edrych ar hanes cam–drin plant yng Nghymru. Mae’n gynhyrchiad gan gwmni Double Agent Films.

Gwleidyddol

O’r **Senedd** yw rhaglen wleidyddol newydd S4C sy’n crynhoi straeon gwleidyddol yr wythnos. Mae’n cynnwys y prif ddatblygiadau o seneddau Bae Caerdydd a San Steffan bob nos Fawrth.

Mae’r cyhoedd yn cael eu cyfle nhw i drafod yn uniongyrchol â’r gwleidyddion ar raglen **Pawb a’i Farn**. Mae’r rhaglen banel hon yn ymdrin â phrif faterion y dydd, gan alluogi’r pleidiau, gwesteion annibynnol a phobl gyffredin i ddweud eu dweud.

Mae’r rhaglenni hyn yn cael eu cynhyrchu gan BBC Cymru yn seiliedig ar gyfeiriad golygyddol sy’n cael ei drafod yn rheolaidd rhwng BBC Cymru ac S4C.

Sylw i etholiadau:

Yn ystod cyfnod cyn etholiadau cenedlaethol, mae rhagor o amser yn cael ei neilltuo ar gyfer rhaglenni gwleidyddol er mwyn sicrhau bod y prif ddadleuon etholiadol yn cael eu gwyntyllu’n gyhoeddus yn y Gymraeg ar S4C. Er enghraifft, cyn Etholiad Cyffredinol y Deyrnas Unedig ar 8 Mehefin, mae’r rhaglenni ychwanegol canlynol wedi’u hamserlenni:

- **2 Pawb a’i Farn** – rhaglenni etholiadol arbennig. (BBC Cymru)
- **3 Y Ras i’r Senedd** – rhaglenni sy’n edrych yn fanylach ar y prif bleidiau cyn yr etholiad (ITV Cymru).
- **Hacio’n Holi** – rhaglen drafod etholiadol i bobl ifanc (ITV Cymru).

Yn ogystal, fe fydd rhaglen ganlyniadau llawn drwy noson y cyfrif ar S4C, ynghyd â bwletinau/rhaglenni estynedig ddydd Gwener 9 Mehefin.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Eitem 4

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales

Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / The Culture, Welsh Language and Communications Committee

Newyddiaduraeth Newyddion yng Nghymru / News Journalism in Wales

CWLC(5) NJW05

Ymateb gan NUJ Cymru / Evidence from NUJ Wales

1. Mae Undeb Cenedlaethol y Newyddiadurwyr yn croesawu ymholiad y pwyllgor i'r hyn sydd, yng nghred yr undeb, yn argyfwng yn y ddarpariaeth newyddion yng Nghymru. Yn ei fanifesto ar y cyfryngau yng Nghymru, galwodd yr NUJ am gael BBC sy'n perthyn i'r cyhoedd ac a ariennir gan ffi'r drwydded. Mae'n galw hefyd am fwy o oruchwyliaeth a chraffu ar ddarlledu gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru gan Lywodraeth Cymru a'r Cynulliad, ynghyd ag S4C lewyrchus, ag adnoddau priodol, ac a ariennir ac a reolir yng Nghymru. Mae'n rhaid i ITV yng Nghymru fod yn ymrwymedig i ddarpariaeth gwasanaeth cyhoeddus o ran newyddion a materion cyfoes, a chwarae rhan ganolog wrth daflu goleuni ar fywyd yng Nghymru.
2. Dymuna'r undeb fynegi ei ddiolch am gefnogaeth y Cynulliad yn ystod Wythnos Mae Newyddion Lleol o Bwys yr undeb, yn cynnwys y datganiad o farn (OPIN--2017-0033 - Wythnos Mae Newyddion Lleol o Bwys) a alwodd am i bapurau lleol gael eu trin fel asedau cymunedol; am reolau newydd i atal allfeydd cyfryngau lleol rhag cau yn ddirybudd - dylid eu cynnig i ddarpar berchenogion newydd, yn cynnwys mentrau cydweithredol lleol, gan neilltuo amser ar gyfer cyflwyno cais am berchenogaeth amgen ar y cyfryngau cyn i unrhyw achos o gau ddigwydd; am i'r llywodraeth a chyflogwyr weithredu i atal y llif didostur o dorri swyddi; ac am gynyddu buddsoddiad, o amrywiaeth o ffynonellau, mewn newyddiaduraeth leol o ansawdd.
3. Adroddodd Manifesto Cymru'r NUJ ar yr argyfwng yn y cyfryngau yng Nghymru gyda thoriadau i swyddi newyddiadurol sydd wedi arwain i ostyngiad yn yr ymdriniaeth o sefydliadau democrataidd. Dywedodd: "Mae Cymru ble mae'r llywodraeth yn gweithredu, heb rywun i adrodd arni a heb ei herio, yn Gymru wannach. Mae Cymru ble mae llysoedd yn traddodi dedfrydau sy'n effeithio ar unigolion a'r gymdeithas gyfan, heb ofidio am bresenoldeb beirniadol y wasg, yn Gymru wannach. Mae Cymru ble mae buddugoliaeth mewn chwaraeon, coroni mewn eisteddfod neu ymgyrchu gan y gymuned yn mynd heibio heb eu cyhoeddi, yn Gymru wannach."
4. Mae'r dirywiad mewn refeniw hysbysebu, y newid o argraffu i ddigidol, gyda grwpiau papurau newydd yn darparu eu gwefannau am ddim ac yna'n codi pris papurau newydd, wedi cael effaith andwyol ar gylchrediad. Mae hwn yn

fffenomen byd-eang a gellid dadlau bod y ddarpariaeth newyddion yng Nghymru wedi dioddef yn arbennig oherwydd y duedd hon. Er bod trafniadaeth ddigidol ar gynydd, nid yw refeniw hysbysebu yn dilyn yr un patrwm. Yn ôl Cymdeithas y Cyfryngau Newyddion, daw refeniw'r mwyafrif llethol o sefydliadau cyfryngau (81 y cant) oddi wrth ddarllenwyr print, gyda 12 y cant yn dod o'r digidol. Mae'r sefydliadau hyn wedi gwastraffu'r cyfle i fuddsoddi mewn digidol. Yn lle hynny, maent wedi mynd ati i dorri swyddi. I raddau helaeth, mae'r sefydliadau cyfryngau hyn wedi rhedeg model sy'n disgwyl elw o fwy nag 20 y cant, sydd heb ei debyg mewn sectorau eraill. Wrth i'r elw gael ei wasgu (a buont yn gwario'n annoeth pan oedd pethau'n ffynnu), eu hunig erfyn i dawelu'r cyfranddalwyr oedd torri staff heb ofal dyladwy am ansawdd y cynnyrch roeddent yn ei gynhyrchu. Mae behemothiaid y cyfryngau, fel Gweplyfr a Google, yn llyncu hysbysebu ac yn hwfro'r cynnwys oddi wrth sefydliadau newyddion y cyfryngau. Mae adroddiad yr Ymgynghorwyr Strategaeth OC&C yn rhagweld y bydd Gweplyfr a Google wedi cipio cyfran o 71 y cant o gyfanswm y farchnad hysbysebu erbyn 2020. Nododd eu hadroddiad: "Mae'r raddfa a'r cyflymder hyn yn alwad grymus am weithredu gan y cwmnïau cyfryngau. Pan fydd [Gweplyfr a Google] wedi cyrraedd 70 y cant o'r farchnad hysbysebu ar-lein, ni fydd hynny'n gadael llawer o le ar ôl yn rhywle arall." Dylai'r Cynulliad ddefnyddio'i ddylanwad i geisio perswadio Google a'i debyg i gynorthwyo mentrau newydd yng Nghymru.

5. Gall y Cynulliad chwarae rhan hanfodol wrth edrych ar ffyrdd o gynyddu buddsoddiad mewn newyddiaduraeth o ansawdd. Mae'r NUJ wedi galw am ddefnydd strategol o hysbysebu gan lywodraeth leol a chanolog, a chredydau treth ac eithriadau treth i gyfryngau lleol sy'n bodloni dibenion cyhoeddus tra ddiffiniedig.
6. Mae'r stori druenus am gau hyb is-olygu Newsquest yng Nghasnewydd yn enghraifft lesol o fuddsoddiad mewn newyddiaduraeth gan Lywodraeth Cymru yn cael ei gamleoli'n enbyd. Roedd yr hyb, a gyflogai 70 o bobl ar un adeg, yn golygu deunydd copi ar gyfer papurau newydd cyn belled i ffwrdd a'r Alban ar ôl i Newsquest ddiswyddo staff cynhyrchu ar eu teitlau. Talodd Llywodraeth Cymru £340,000 i Newsquest, sy'n perthyn i'r cwmni tra phroffidiol Americanaidd, Gannett, i sefydlu'r hyb. Mae'n debyg i'r grant gael ei rhoi ar yr amod bod y gweithwyr yn cael eu cyflogi tan o leiaf 2020. Adroddodd Newsquest elw o 20 y cant, sef £69 miliwn, ar drosiant o £279 miliwn yn y

flwyddyn pan dderbyniodd y rhodd gan Lywodraeth Cymru. Cadarnhaodd Llywodraeth Cymru bod Newsquest hefyd wedi derbyn cymorth o fwy na £95,000 dan y rhaglen Sgiliau Twf Cymru yn 2013/2014. Mae'r hyb wedi cau bellach, gyda'r 14 o staff oedd ar ôl yn colli eu swyddi.

7. Y wers i'w dysgu o'r ffiasgo yng Nghasnewydd yw bod angen ymagwedd fwy strategol. Cafodd y Port Talbot Magnet, cwmni cydweithredol cymunedol dielw, ei sefydlu saith mlynedd yn ôl gyda grant o £10,000 gan Ymddiriedolaeth Carnegie. Er iddo gyhoeddi llawer o storïau ac iddo fod yn boblogaidd gyda'i ddarllenwyr, oherwydd y pwysau economaidd ar yr holl fusnesau ym Mhort Talbot ar ôl yr argyfwng dur, roedd yn amhosibl cynnal gwasanaeth newyddion lleol drwy hysbysebu yn unig, ac ym mis Medi 2016 cafodd y papur ei gau. Dyma'r union fath o fenter ddylai fod wedi cael cefnogaeth. Dylid darparu grantiau i fentrau cyfryngau newydd a dylai'r Cynulliad fod yn annog cynghorau a chyrrff cyhoeddus eraill i'w cefnogi drwy hysbysebu a nawdd.
8. Mae'r NUJ o'r gred y dylai papurau newydd gael statws asedau cymunedol gyda rheolau newydd i atal allfeydd cyfryngau lleol rhag cau yn ddirybudd, a chynnig teitlau i ddarpar berchenogion newydd, yn cynnwys mentrau cydweithredol lleol, gan neilltuo amser ar gyfer cyflwyno cais am berchenogaeth amgen ar y cyfryngau cyn i unrhyw achos o gau ddigwydd.
9. Cyfryngau Cymru Trinity Mirror yw'r cyhoeddwr newyddion lleol blaenllaw yng Nghymru, yn berchen ar y papurau dyddiol, y Western Mail, y Daily Post a'r South Wales Echo, ynghyd â chasgliad o fwy na 10 cyhoeddiad wythnosol yn cwmpasu ardaloedd yn ne ac yng ngogledd Cymru. Mae Trinity Mirror wedi cymryd y teitlau Local Word drosodd, sef y South Wales Evening Post dyddiol a dau deitl wythnosol – y Carmarthen Journal a'r Llanelli Star. Mae hyn wedi arwain at gyfuno gwefan y South Wales Evening Post yn Abertawe â'i blatfform, Wales Online. Yn 1999 roedd bron 700 o staff golygyddol a chynhyrchu yng Nghyfringau Cymru. Ar ddiwedd 2015 roedd Cyfryngau Cymru'n cyflogi 100 o staff cynhyrchu, ynghyd â 57 mewn gwerthiant a dosbarthu ac 11 mewn rolau gweinyddol. Nid yw Trinity Mirror yn ceisio cuddio'i arfer o dorri'r hyn a ddisgrifia'n "rolau traddodiadol" a'u newid am rolau sydd â ffocws mwy digidol. Mae'r NUJ yn pryderu bod hyn yn arwain at gollu arbenigwyr gohebu sy'n awdurdodau yn eu maes. Mae model busnes Trinity Mirror yn seiliedig ar gynyddu nifer yr ymwelwyr i'w wefannau, a'r

pryder yw bod hyn yn creu mwy o bwyslais ar ddeunydd ysgafnach, o'r math dull o fyw, ar draul ymdriniaeth fwy traddodiadol o gynghorau. Gyda'r ystafelloedd newyddion wedi eu tocio'n llym, mae ein haelodau wedi sylwi bod y duedd hon yn cyflymu, gan beri gofid mawr o ran yr angen am i etholwyr fod yn fwy gwybodus.

10. Mae pobl yn gwneud eu gorau gydag adnoddau sy'n lleihau'n barhaus, ond mae hyn yn mynd yn fwyfwy anodd. Fodd bynnag, oherwydd ymroddiad ein haelodau a'r oriau hir maent yn gweithio, mae newyddiaduraeth o ansawdd yn dal i fodoli, er enghraifft yr ymdriniaeth wrth goffáu 50 mlynedd ers Trychineb Aberfan fis Hydref diwethaf, a gafodd ganmoliaeth eang.
11. Y llynedd, penderfynodd aelodau'r NUJ yn Trinity Mirror Gogledd Cymru bleidleisio dros weithredu diwydiannol oherwydd cynlluniau'r cwmni i symud gohebydd gwleidyddol y Daily Post i Ogledd Cymru, a olygai nad oedd arbenigwr yng Nghaerdydd i ymdrin â Chynulliad Cymru. O ganlyniad i'r cynlluniau, gadawyd rolau heb eu llenwi, yn cynnwys golygydd gweithredol y papur newydd, a diswyddwyd un gohebydd digidol. Roedd hyn ar ôl i ddau gyn-ohebydd y Daily Post gael eu symud o fewn Trinity Mirror heb ail-lenwi'r swyddi hynny.
12. Fel rhan o gynllun gohebwy'r democratiaeth leol y BBC (LDRs), sy'n defnyddio £8 miliwn o arian talwyr ffi'r drwydded i ariannu gohebwy'r i weithio i bapurau newydd lleol sy'n perthyn i gwmnïau masnachol ac sy'n ymdrin â chynghorau, mae Cymru wedi rhoi dyraniad o 11 LDR, fel y'u gelwir. Mewn gohebiaeth gyda'r AC Cynulliad Cymru, Simon Thomas, ar ddiswyddo gohebydd gwleidyddol y Daily Post oedd yn ymdrin â'r Cynulliad o Gaerdydd, dywedodd Prif Swyddog Gweithredol Trinity Mirror, Simon Fox: "Mae'n werth i chi wybod ein bod yn parhau i drafod gyda'r BBC ynglŷn â gweithio synergaid. Yn sgil hyn, efallai bydd gwelliannau ychwanegol i'n hymdriniaeth wleidyddol yn bosibl." Mae angen cadarnhad ar yr NUJ nad yw swyddi gwag yn cael eu llenwi gan yr LDRs hyn. Byddai hyn yn ddefnydd sinigaidd iawn o'r cynllun.
13. Clywodd newyddiadurwyr yn y Daily Post bod eu swyddfa'n cau drwy ddatganiad i'r wasg gan archfarchnad Lidl, sy'n bwriadu cymryd y safle drosodd i'w ailddatblygu. Bydd staff y papur newydd yn cael eu symud i gyfleusterau newydd pum milltir i ffwrdd ym Mae Colwyn yn ddiweddarach eleni ar ôl 16 mlynedd yn Vale Road, Cyffordd Llandudno, Cymru. Mae gan y teitl gylchrediad dyddiol cyfartalog o 21,802 o gopiau ac mae'n cofnodi

99,963 o ymwelwyr dyddiol unigryw i'w wefan, yn ôl ffigurau diweddaraf ABC. Bydd tîm y Post yn rhannu lle gyda staff y gyfres bapurau, y North Wales Weekly News, y Caernarfon and Denbigh Herald, a'r Bangor and Holyhead Mail yn y swyddfa newydd – sef cyfanswm o 30 o newyddiadurwyr. Dywedodd y Press Gazette na fu unrhyw ymgynghori â'r staff ac nid oeddent yn gwybod dim am y peth nes iddynt ddarllen y datganiad i'r wasg gan Lidl.

14. Mae trefi sylweddol yng Nghymru heb bapur newydd lleol neu newyddiadurwyr proffesiynol i'w cynrychioli, fel Castell-nedd a Phort Talbot (poblogaeth gyfunol o 88,000), ers i'w papurau newydd gael eu cau gan Trinity Mirror yn 2009. Roedd poblogaeth bwrdeistref sirol Castell-nedd Port Talbot, yr wythfed awdurdod lleol mwyaf yng Nghymru, yn 141,000 yn ôl cyfrifiad 2011.
15. Yn Ebrill 2015, ymgasglodd mwy na 100 o bobl, yn cynnwys arweinwyr cyngor ac ASau lleol yn Sgwâr y Pendist, Caernarfon, i brotestio yn erbyn cynnig Trinity Mirror i gau ei swyddfa yng Nghaernarfon. Roedd Caernarfon yn adnabyddus gynt fel prif ddinas yr inc yng Nghymru oherwydd ei chysylltiad hir â newyddiaduraeth, ac mae'r Caernarfon and Denbigh Herald wedi bodoli ar amrywiol ffurfiau ers 1831. Yn ôl y gyfrinfa, pe byddai'r swyddfa'n cau byddai hyn yn pellhau newyddiadurwyr yn fwy oddi wrth y cymunedau y dylent fod yn eu gwasanaethu, ac yn effeithio ar y gwasanaeth Cymraeg y gallai'r cwmni ei gynnig i gwsmeriaid a darllenwyr.
16. Mae'r NUJ wedi bod yn adrodd ar y problemau yn y diwydiant yng Nghymru ers tro. Dywedodd Michelle Stanistreet, ysgrifennydd cyffredinol yr NUJ, wrth y Grŵp Seneddol Hollbleidiol ar y cyfryngau yng Nghymru ym mis Gorffennaf 2012: "Wrth i grwpiau papurau newydd lleol gael eu prynu gan uwchgwmnïau mawr sydd â'u pencadlys yn Llundain a'r Unol Daleithiau, mae papurau newydd yng Nghymru wedi gweld eu bod yn colli eu llais unigryw. Mae'r diwydiant yn dioddef oddi wrth yr argyfwng yn y DU ac yn fyd-eang – yn y saith mlynedd diwethaf, mae 20 y cant o bapurau lleol y DU wedi cau gyda dim ond 70 o lansiadau newydd. Rhoddwyd y bai ar y symudiad i'r rhynggrwyd ble mae llawer o gynnwys yn cael ei gynnig am ddim, ac ar y gostyngiad mewn refeniw hysbysebu a achoswyd gan y dirwasgiad a chylchrediadau gostyngol. Ond nid yw mor syml â hynny. Rhwng dechrau 2003 a diwedd 2007, roedd maint elw cyfartalog Cyfryngau Cymru yn 34 y cant, gan gyrraedd brig o 38 y cant dros y 12 mis tan ddiwedd 2005. Oherwydd yr elw hwn, roedd Cyfryngau

Cymru'n un o'r cwmnïau mwyaf proffidiol o unrhyw fath yng Nghymru, heb sôn am yn niwydiant y cyfryngau. Ond ni chafodd yr elw hwn ei fuddsoddi yn y busnes. Pan adawodd Sly Mailey, Prif Weithredwr Trinity Mirror, y grŵp, roedd wedi pocedu mwy na £14 miliwn er bod y gweithlu wedi ei haneru bron iawn ac er bod pris y cyfranddaliadau wedi plymio o 90 y cant yn ystod ei daliadaeth."

17. Un o ymatebion cyffredin perchenogion fel Trinity Mirror yw nodi eu henillion sylweddol o ran eu cyfran o'r gynulleidfa ddigidol, ond mae hyn yn cuddio'r golled o newyddiadurwyr a'u profiad, a'r golled ddilynol o'r ymdriniaeth o'r gymuned leol wrth i ystafelloedd newyddion gael eu canoli'n fwyfwy. Mae papurau newydd print yn parhau i fod yn adnoddau pwysig i lawer o gymunedau, ond yn bwysicach na'r rhain mae'r newyddiadurwyr a gyflogir ganddynt, eu dyletswyddau i brofi gwybodaeth, a'r craffu a ddarperir ganddynt er mwyn gwasanaethu democratiaeth leol. Cynhaliwyd ymchwil yn ddiweddar gan Brifysgol Caerdydd i effaith 'y tyllau duon newyddion' fel y'u gelwir ar gynulleidfaoedd. Astudiodd yr ymchwil dref Port Talbot ar ôl i'w phapur newydd wythnosol, y Port Talbot Guardian, gau yn 2009. Dyma rai o'r casgliadau:

- Roedd pobl leol yn dra dibynnol ar glywed eu newyddion ar lafar, sy'n golygu bod sïon a gwagddyfalu yn nodweddion allweddol mewn unrhyw ddadl neu drafodaeth gyhoeddus.
- Roedd sefydliadau lleol yn anrhyloyw ac roedd yn anodd i aelodau o'r cyhoedd lywio o'u cwmpas, i gael gwybodaeth, i gael atebion i'w ymholiadau, neu i gwyno.
- Roedd pobl yn syrthio nôl ar ddulliau anghonfensiynol o gael gwybodaeth, yn cynnwys graffiti protestio.
- Roedd rhwystredigaeth a dicter yn gyffredin ac roedd hyn yn fwyaf nodedig ymhlith aelodau ieuaf y gymuned. Byddent yn siarad yn burfaith am eu parodrwydd i derfysgu er mwyn i'w lleisiau gael eu clywed.
- Roedd y ddarpariaeth newyddion drwy'r cyfryngau traddodiadol wedi gwaethygu o ran ei hansawdd ers degawdau lawer wrth i adnoddau gael eu tynnu'n ôl o'r ystafelloedd newyddion, ond gwaethygodd y marcwyr

ansawdd pwysig yn gyflymach fyth pan gafodd newyddiadurwyr eu hafleoli o'u cymunedau ar ôl cau swyddfeydd ardal y ddau bapur newydd lleol olaf.

- Un o'r casgliadau arwyddocaol oedd bod cyfartaledd y ganran a bleidleisiodd yn etholiadau'r cyngor, Cynulliad Cymru a'r etholiadau cyffredinol - a oedd yn hanesyddol yn uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol yn etholaeth leol Aberafan - wedi gostwng ac yna wedi aros islaw'r cyfartaledd cenedlaethol oddi ar yr amser pan gaeodd swyddfeydd ardal y papurau newydd. Mae hyn yn awgrymu'n foel bod diffyg democrataidd difrifol yn debygol o ddod i'r amlwg ar ôl tynnu newyddiadurwyr print lleol o'r gymuned.

18. Ym mis Tachwedd 2016, cyhoeddodd Trinity Mirror ei fod yn cau gwasg argraffu Caerdydd gan effeithio ar 33 o swyddi.

19. Torrwyd mwy na 100 o swyddi yn BBC Wales ers 2012, gyda £10 miliwn yn cael ei slaesio o'r cyllidebau rhaglennu yn yr un cyfnod. Mae'r buddsoddiad mewn rhaglennu Saesneg wedi gostwng o 32 y cant mewn termau real yn ystod y degawd diwethaf. Er gwaethaf hyn, mae'r BBC yng Nghymru yn parhau i chwarae rhan ganolog ym mywydau pobl Cymru. Mae gan BBC Wales ddau ohebydd a chynhyrchedd sy'n ymdrin â San Steffan.

20. Mae'r cyllid ar gyfer S4C wedi ei dorri o £18.2 miliwn ers 2009. Mae 18,000 o wylwyr yn gweld pob pennod o'i fwletin newyddion, Newyddion 9, tra bod pob pennod o'r rhaglen ddadlau wleidyddol, Pawb a'i Farn, yn denu 13,000 o wylwyr. Denodd S4C gynulleidfaoedd o dros 20,000 yn rheolaidd ar gyfer yr ymdriniaeth o'r eisteddfodau yn 2014/15.

21. Nid oes cyllideb gyhoeddedig ar wahân ar gael ar gyfer ITV Cymru Wales, ond mae amcangyfrifon seiliedig ar ffynonellau Ofcom yn ei gosod ar tua £7 miliwn. Y gyllideb gyffredinol ar gyfer holl allbwn Rhanbarthol Saesneg a Chymraeg ITV yw £64 miliwn, sydd wedi gostwng o'r swm blaenorol o dros £100 miliwn, ac sydd bellach wedi ei rewi yn nhermau arian parod. Mae'r bwlch rhwng uchelgais y gwneuthurwyr rhaglenni a'u hadnoddau ariannol yn amlwg weithiau, er enghraifft, nid oedd cyflwyniad wrth ochr y cae yn rhaglenni cwpan y byd rygbi ITV Cymru Wales, yn wahanol i rwydwaith ITV (ac S4C).

22. Tua 10 mlynedd yn ôl yng Ngogledd Cymru, roedd cynnig ar-lein y BBC yn cael ei wasanaethu gan wasanaeth newyddion penodedig a gweithrediad cylchgronau, ar ffurf y timau Where I Live. Roedd gan BBC Bangor a BBC Wrecsam eu cynhyrchydd, ymchwilydd a gohebydd newyddion eu hun yn canolbwyntio ar wasanaethu rhanbarthau gogledd-orllewin Cymru a gogledd-ddwyrain Cymru. Aberthwyd y gwasanaethau hyn mewn ad-drefnu a sbardunwyd gan gwynion y diwydiant papurau newydd fod y BBC yn mynd y tu hwnt i'w gylch gwaith ac yn effeithio ar bapurau newydd lleol. O ganlyniad, cyfunwyd rôl un cynhyrchydd yng Ngogledd Cymru â'r gwasanaethau newyddion ar-lein cyffredinol, ar y cyd â'r ddau ohebydd. Diflannodd y swyddi ymchwilydd yn llwyr, ac ymddiswyddodd cynhyrchydd arall yn wirfoddol. Cafodd safleoedd Where I Live eu cau a thybiwyd bod yr angen am newyddion lleol yn cael ei fodloni gan y mynegeion newyddion rhanbarthol.
23. Nawr mae tair swydd yn rhedeg y rhaglen Saesneg, News Online, yng ngogledd Cymru – hanner y nifer oedd yno 10 mlynedd yn ôl. Ond nid oes yr un aelod o'r tîm ar-lein hwn ar gyfer Gogledd Cymru yn canolbwyntio ar ymdrin â storïau Gogledd Cymru. Maent yn rhan o'r cymysgedd sifftiau ar-lein cyffredinol, yn gweithio rotâu i gynnal y safle a storïau o safbwynt Cymru gyfan.
24. Mae ad-drefnu gwasanaethau BBC Cymru oherwydd y cwynion gan y diwydiant papurau newydd wedi gwaethygu'r sefyllfa honno, ac ymateb y diwydiant papurau newydd i hyn oedd peidio â buddsoddi yn y bwlch lleol canfyddedig a adawyd gan y BBC – ond yn hytrach, cyflymu'r toriadau i'w ohebu lleol. Ond, a ddylai cyrff cyhoeddus, fel y BBC, fod yn buddsoddi arian ffi'r drwydded yn y sector preifat, yn hytrach nag yn ôl yn ei wasanaethau lleol ei hun? Nid yw hanes diweddar buddsoddiad papurau newydd lleol yn eu newyddiaduraeth lleol eu hun yma yng Ngogledd Cymru yn magu llawer o hyder.
25. Mae diffyg lluosogrwydd y cyfryngau yn broblem fawr yn y wasg yn y DU. Dangosodd ymchwil a gomisiynwyd gan yr NUJ bod 45 y cant o'r 380 o Ardaloedd Awdurdodau Lleol yng Nghymru, Lloegr a'r Alban yn cael eu gwasanaethu gan un cyhoeddwr papurau newydd rhanbarthol oedd yn darparu un neu fwy o deitlau. Felly, roedd marchnad papurau newydd rhanbarthol y DU yn cynnwys 165 o fonopolïau lleol. Yn ôl dadansoddiad o allbwn digidol papurau newydd lleol, nid oedd unrhyw effaith ar y diffyg

lluosogrwydd yn aml wrth ystyried y ddarpariaeth newyddion ar-lein gan deitlau rhanbarthol.

- Mapio newidiadau mewn newyddion lleol 2015-2017: mwy o newyddion drwg i ddemocratiaeth? Dr Gordon Neil Ramsay, dirprwy gyfarwyddwr canolfan astudio'r cyfryngau, cyfathrebu a grym yn King's College Llundain <https://www.nuj.org.uk/documents/mapping-changes-local-news-2017/>
- Taith i ganol twll du newyddion: archwilio'r diffyg democrataidd mewn tref heb bapur newydd, Rachel Howells <https://www.nuj.org.uk/documents/journey-to-the-centre-of-a-news-black-hole-examining-the/>

I am a journalist, academic and trade unionist with almost twenty years' experience in journalism. Most recently I was a founder director and editor of the *Port Talbot Magnet* news service, which operated in Port Talbot from 2010, but which is currently in the process of closing, primarily in the face of advertising revenue decline. I also have a doctorate gained in 2016 from Cardiff University's Journalism school. The focus of my PhD research was the democratic deficit in towns that lose their local newspaper, with Port Talbot as my case study. I would therefore like to submit evidence to the committee in two separate, but related, strands:

- 1) My experience of running a successful hyperlocal news service
- 2) The results of my PhD research into news black holes and the democratic deficit

1. The Port Talbot Magnet

The *Magnet* started life at the end of 2009, a proactive response by the local branch of the NUJ to a series of redundancies at the *South Wales Evening Post* and other cuts. We recognised a crisis in our local journalism industry and we established a workers' co-operative for our members. Shortly afterwards, Trinity Mirror announced the closure of two long-standing weekly newspapers in neighbouring Neath and Port Talbot. We were keen to try to fill the gap left by these newspapers. With help and support from the Wales Co-operative Centre, the *Port Talbot Magnet* was born.

Much of the first year of the project was spent filling in forms in the hope of gaining grant funding for the *Magnet*. This proved to be fruitless. A number of meetings with Welsh Government ministers showed there was moral support for our plans, but no money. Several grant applications to funders including the Big Lottery and the Coal Regeneration Trust came to nothing. Much of the advice we were given revolved around us changing our plans. We hoped to establish good quality fourth estate local journalism for the whole town, but we were advised many times that we could gain access to funding if, instead, we provided training or worked with disadvantaged people. Though both these strands were incorporated into our plans, they were very much secondary to our desire to

provide good quality journalism and scrutiny for Port Talbot, and we did not feel it was helpful to compromise on these ideals.

By then, four of the seven founders were in employment elsewhere, three in PR and one in radio journalism. Of the remaining three, two were retired, and I – the other – was able to apply to Cardiff University to undertake a funded PhD.

Successes

Around the end of 2010 we decided to stop pursuing grant funding and instead focus on our core aim to produce a local news website. Our first success came in the shape of the National Theatre Wales production *The Passion*, which took place over Easter 2011. We were a community partner of the production, and were the only news service to follow the production from its first call for participants to full live coverage of the three-day play, and a year later produced our first publication in print – a souvenir programme for the *Passion: Memory* event that happened in 2012, funded by advertising.

In 2013 we successfully applied to Carnegie UK for £10,000 under their Neighbourhood News scheme. This funding enabled the launch of our tabloid newspaper, which was delivered quarterly to 20,000 homes in Port Talbot. Residents responded enthusiastically to our newspaper, and the *Magnet's* name became well-known in the town. Many businesses supported us by advertising and the website and social media channels gained thousands of likes, shares and followers, with many of our online stories being read by 5–6,000 people. We were also shortlisted in the Wales Media Awards as the Community News Service of the year in 2015, and many of our stories were picked up by other media outlets. We were also successful in campaigning, becoming a trusted voice for local people about important and contentious issues.

But...

We are proud of the *Magnet's* success but it is important to acknowledge that the news service was never sustainable, for the following reasons:

- We were not able to offer consistent pay or contracts to the people who worked for us. Most of the people who made the *Magnet* possible did so as volunteers. Our freelancers often charged less than the going rate, or put in a proportion of their time for free in order to support us.

- Sales staff were incredibly difficult to find as we were not able to fund the incentives that would normally be expected. Our first ad sales rep scammed us out of several hundred pounds; our second worked amazingly hard and brought in revenues but stress made her very ill; and our third had to take a second job as a supermarket delivery driver to top up his commission.
- We reluctantly concluded that there was insufficient wealth in the local economy in Port Talbot to support a news service. Many of our advertisers were not able to spend money regularly, or were not able to pay our rates, even reduced to cost prices.
- Online advertising revenues were not enough to sustain us. The newspaper brought in revenues of between £2.5k and £5k per edition. The website, in the entire seven years it ran, brought in £1.5k – an average of £215 per year, not even enough to cover our insurance bill. We found advertisers far preferred the hard copy newspaper.
- Volunteers were difficult to find and a burden to manage, support and train. Volunteers were plentiful at first, but sustaining their numbers became increasingly difficult.
- Engaging with public bodies was difficult. It took five years of nagging for South Wales Police to add us to their mailing list. We made several requests to the BBC for them to link to us as a news provider but we did not receive a reply. There was no systematic way to approach schools – each had its own system and a different policy for dealing with the media. The local council took a long time to add us to their mailing list for press releases, and often took days or weeks to respond to queries. Only latterly were we invited to openings such as the new superschool at Baglan. The local college did not engage with us. Tata Steel were very reluctant to engage with us until the last months of 2016. We felt the door of institutions was usually closed to us, and it took many repeated requests for it to be – reluctantly – opened, and often only to a narrow, one-off, crack. We found most public bodies and businesses only acknowledged our requests and took us seriously after we had written critically about them.

The end...

The crisis in the local steel industry was what eventually took its toll on our already precarious news service. From January 2016, when the first job cuts at the

steelworks were announced, our advertising revenue halved, and unfortunately it never recovered. This is understandable, as business is precarious for many small businesses in Port Talbot. Tata had never advertised with us, but many families in Port Talbot are affected by the steelworks' fortunes. One café owner who had regularly advertised with us, told us she could no longer do so, as she feared for her business since many of her customers worked at the steelworks, and so did her husband. Had the works closed, she knew her own income stream would be damaged and her husband's would vanish.

We worked for most of 2016 without pay in the hope things would change. In this time we broke an important story about the safety concerns of workers following the reductions in manpower on shifts because of the redundancies. This story was not picked up in the mainstream press. It caused some in the trade unions to try to uncover the identities of the whistleblowers by underhand tactics, and it caused our team to be harassed by steelworkers. We did not have the institutional muscle and legal advice we needed, and we felt exposed and stressed. This was certainly a contributory factor in our closure, but at the root of all our problems was the lack of a reliable income stream.

2. The democratic deficit in towns with no newspaper

In conjunction with my work at the *Magnet*, I also researched the news black hole in Port Talbot following the 2009 closure of the *Port Talbot Guardian*.

Methodology

My research was funded by the Welsh Government's KESS fund, the Media Standards Trust and Cardiff University and used five methods:

- i. I analysed a large sample of local newspaper stories published between 1970 and 2015 by the two main Port Talbot newspapers, the weekly *Port Talbot Guardian* and the regional daily, the *South Wales Evening Post*. This enabled a long-term historical analysis of the change in news content and quantity over time.
- ii. I interviewed 11 local news journalists who had worked as reporters or subeditors on the Port Talbot patch between these dates about their jobs and how the nature of newsgathering had changed in that time.
- iii. I surveyed 364 residents about their news reading habits and their knowledge of current issues and politics in Port Talbot.

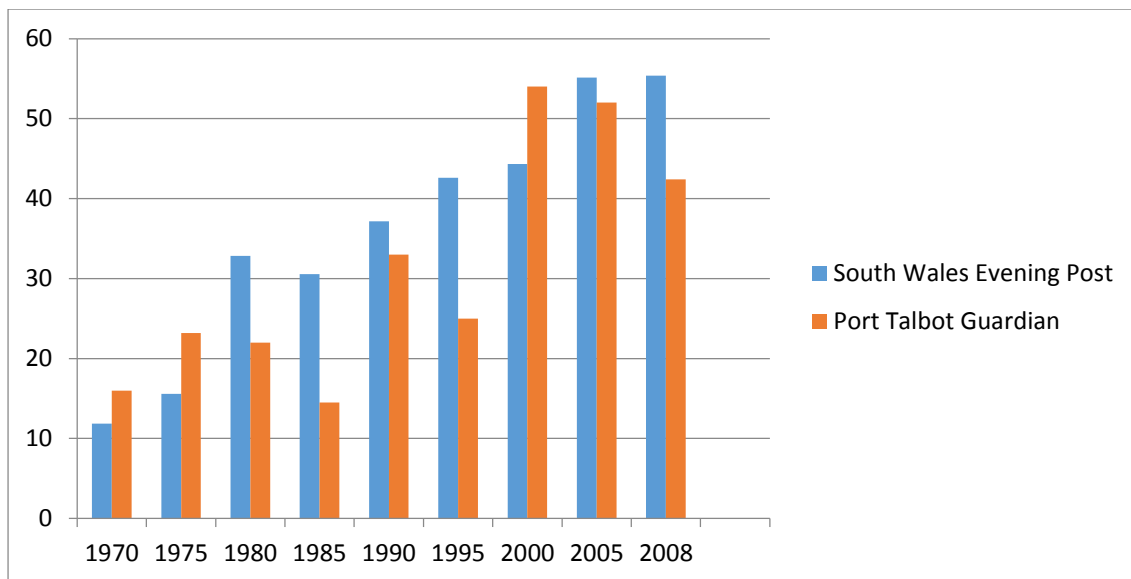
- iv. I carried out four focus groups to determine how local people were accessing essential information and gaining representation post–newspaper–closure.
- v. I analysed documentary evidence, statistics and polls from the sample period to gain a deeper understanding of any changes in engagement and civic and democratic behaviour by Port Talbot residents.

Declines and cuts

The declines in newspaper circulations and revenues are well documented and I will not repeat them here. At a local level, declines have resulted in a contraction of newsrooms, with staff numbers at Trinity Mirror and the former Local World/ Northcliffe dropping by 60–90 per cent in Wales in the last two decades (Howells, 2016).

In Port Talbot, I established that, in 1970, five newspapers employed 11 reporters between them, based in offices in the town itself. Now, there are none. The *South Wales Evening Post* employs one reporter, based in Swansea, to cover the Neath Port Talbot patch, and to write the daily stories for the Neath Port Talbot edition as well as filling the weekly *Neath Port Talbot Courier* insert. Even as recently as 2010, there were four reporters employed by the *Post* to cover this patch, constituting a 75 per cent drop in this element of the workforce.

Alongside these cuts, workloads have increased. Graph 1 shows how paginations of both the *Port Talbot Guardian* and the *Post* increased over time. Additionally reporters are now expected to provide breaking news online and to post and respond to social media.



Graph 1: Average pagination of the South Wales Evening Post and Port Talbot Guardian

The closure of district offices has also been a blow. Reporters from the 1960s to the 1980s describe offices operated by both the *Guardian* and the *Post* which were open to the public and in which three or four members of staff were the norm. Reporters were able to leave the office regularly to uncover, investigate or report on nearby stories. The offices were credited with being a source of news stories, a way to filter out those with “a bee in their bonnet” (1990s–2000s *Post* reporter) and an important and regular point of contact between the journalists and the communities they served.

These closures and other cuts and structural changes in newsrooms have resulted in:

- The power of rivalry and competition between newspapers becoming diminished, and fewer voices, angles or issues being covered
- Journalists becoming more office-bound and less visible to the community, also more reliant on press officers as sources rather than being on the scene
- Reporters’ main focus becoming about “filling shapes” (templates on a pre-designed page) and getting through a large volume of work each shift
- Local communities having less access to journalists, and less leverage in getting their voices heard

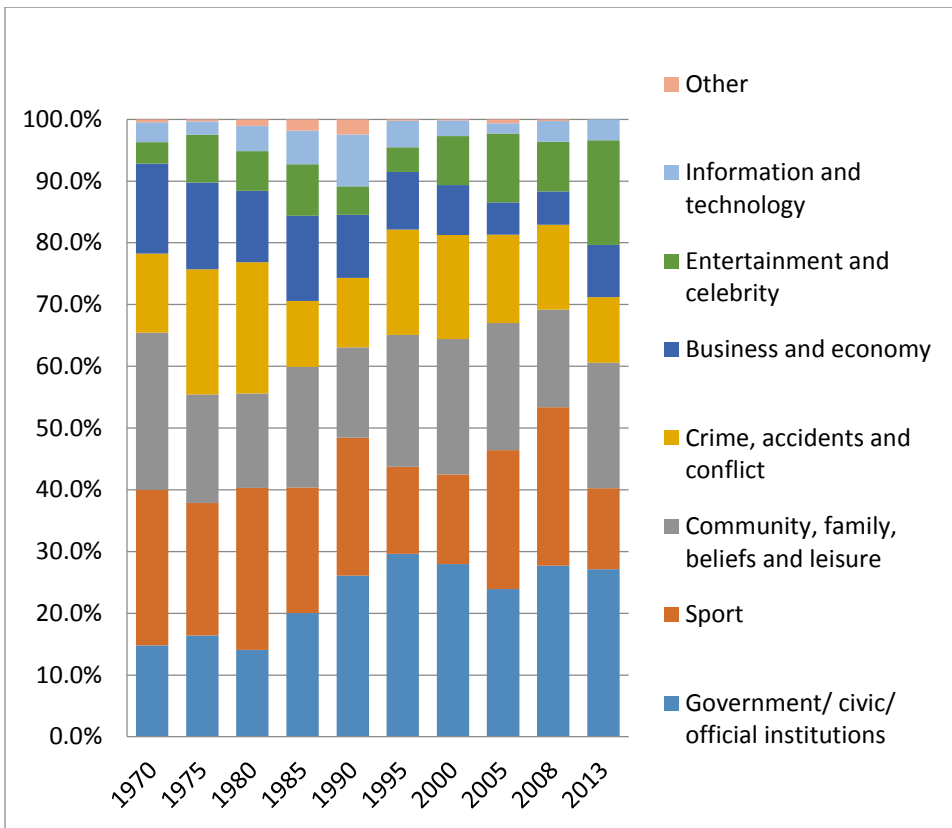
Quantity, quality and localness

In Port Talbot, and very likely elsewhere too, cuts to staff and the closure of district offices meant the quality of the news was gradually eroded in several key areas. The quantity of news halved when the *Guardian* shut, but it had already fallen by 23.9 per cent before that – an aggregate loss of 66.3 per cent.

Quality was also impacted:

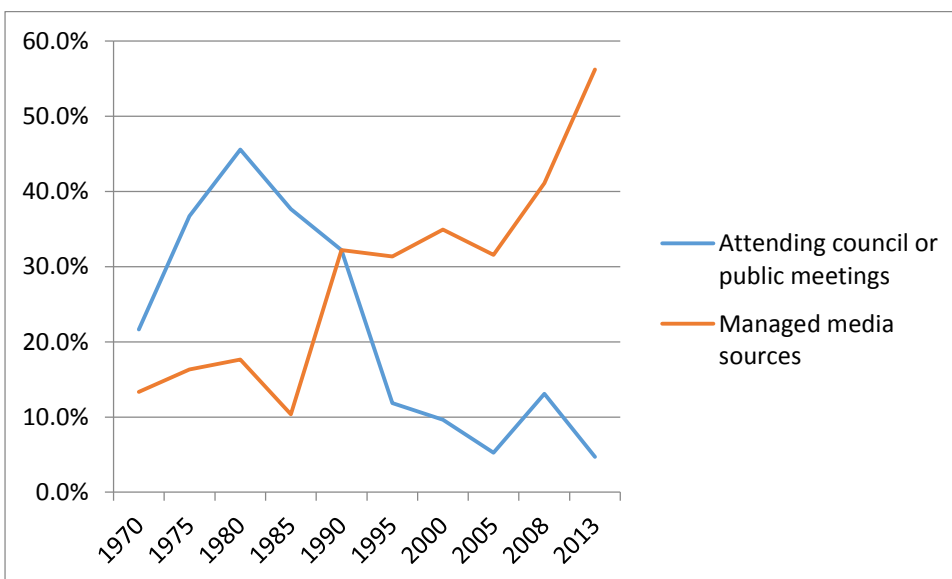
- Localness: the localness of stories diminished, in particular in the number of Port Talbot voices that were quoted, but also in the coverage of certain topics of news that are linked to community cohesion or democracy. Local sports coverage, in particular, fell dramatically, and this can be linked to a community's sense of its own identity.
- What triggered the news: my research found an increasing tendency for stories based on PR or press releases rather than attendance at meetings or interviews
- Representation: representation of local people fell – sources were less local, but also more likely to be high-status, and community reporters were abolished.

Graph 2 shows the coverage of various news topics over the sample period.



Graph 2: The coverage of news topics in Port Talbot 1970–2013

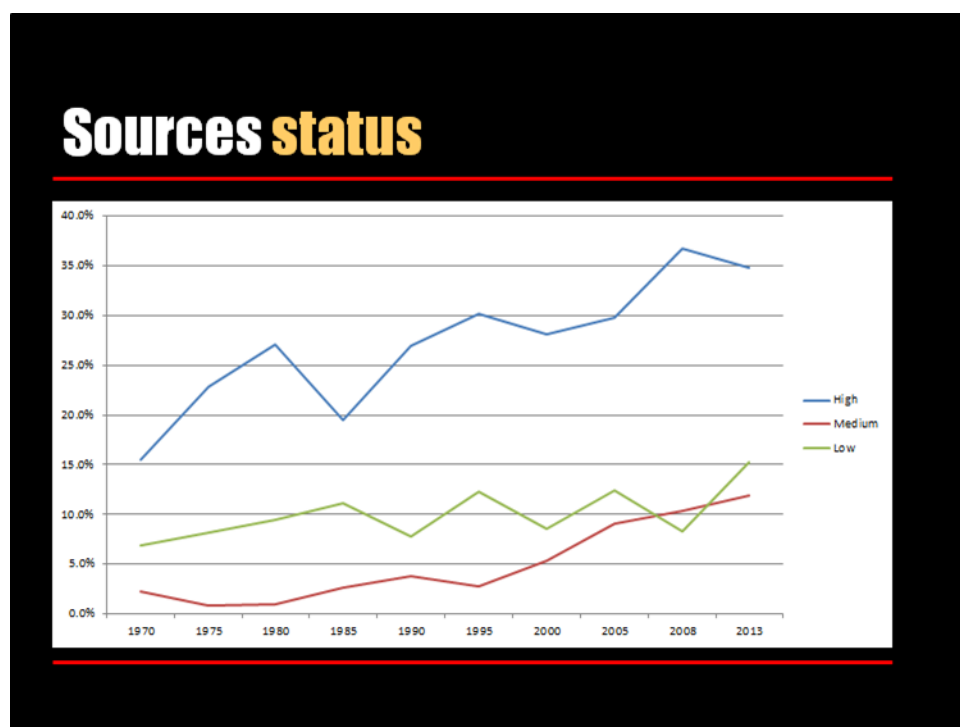
While it is perhaps encouraging to note the increase in the coverage of public interest and democratic reporting such as local government stories, it should also be noted that data suggests this coverage was increasingly based on press releases and meeting agendas rather than attendance at council meetings or face to face encounters. Graph 3 demonstrates this tendency.



Graph 3: How public interest news stories were covered

The danger here, of course, is the erosion of balance or alternative viewpoints in the news, and of the views and agenda of institutions being given undue weight, with the views of local campaigners or residents potentially sidelined or ignored.

This finding is underlined when the status of sources is measured, as demonstrated in Graph 4. In general, it is more common to find individuals quoted in the news now than it was in 1970, but the figures showing the status of sources show disproportionate increases.

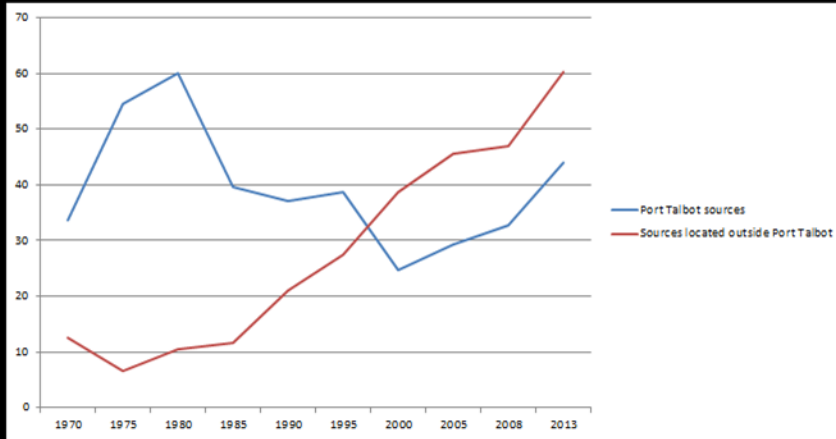


Graph 4: the status of sources quote in Port Talbot news

Increasingly, the trend is in reporting the concerns and voices of high status voices (such as politicians and government spokespeople), with those of lower (members of the public) or medium (celebrities or sports people) status given less prominence. The use of high status sources increased 22 per cent over the sample period, while the use of low status sources rose only 7 per cent.

The news also became less local, as Graph 5 demonstrates. Over time, people who lived in Port Talbot became less likely to speak in stories about their town.

Sources localness



Graph 5: How local were news sources?

Scrutiny, representation, information

Journalism is generally defined as offering a 'fourth estate', scrutinising role in public life, ideally enabling the public to become well informed about important issues, to have their views and concerns represented to those in authority, and to be assured that those in authority are given adequate scrutiny.

My results showed that local people are not well enough informed about local issues, that they do not feel represented, and that scrutiny is impaired.

Detailed findings are laid out in full in my thesis, but here is a selection of the main points:

- The scrutiny role has increasingly fallen on the shoulders of local residents, who attend council meetings and read detailed reports and documents, but who lack the power to obtain answers to questions, and to disseminate their concerns or viewpoints to a large enough audience
- Many such activists or "armchair auditors" testified that they found it difficult to obtain information or speak to the correct staff member, and institutions were found to be opaque and difficult to penetrate

- There was abundant evidence of confusion, lack of fore-knowledge of important issues or changes (meaning local people felt powerless to act or have their voice heard), and the use of rumour and speculation was high
- Results suggested that most local people are not actively engaged in seeking news and information. Of those who do (35.7 per cent), they mostly look for information about sport (33 per cent) and cultural events (25 per cent), and few people seek out information about the local council (10 per cent) or politics (3 per cent). The serendipity effect, of readers being exposed to information they have not sought out for its own sake, is diminished by current news consumption habits.
- Audiences now rely on a varied mix of media when actively seeking out particular information. Newspapers form 7.4 per cent of this share, online sources including social media 17.9 per cent, and broadcast media 8.9 per cent. But significantly friends and family made up 15.3 per cent, and companies or direct providers of information (eg a theatre, sports club or local council phone line) made up 26.2 of news-seeking sources.
- The data suggest significant numbers of residents are finding out about important issues by stumbling across them in physical spaces. These include planning application signs, protest notices, campaign stalls, barriers on thoroughfares and graffiti.
- Residents seem relatively adept at questioning news sources and looking in more than one place for verification of a story. However this is often motivated by an underlying lack of trust in official and media outlets.
- There is significant evidence that news is going unreported. Activists told me they found it difficult to gain the ear of journalists. Residents told me they knew of issues that had not received coverage and that information was difficult to find.
- There is anger and despondency among residents, with focus group respondents feeling that they were not represented and not listened to: "What the point? Nobody ever listens to us anyway"
- My findings suggest that even basic knowledge was relatively low among survey respondents. Only 56.6 per cent of people were able to answer correctly the political persuasion of their local MP as Labour – the party has

held the Aberavon constituency since 1922, and Labour also controls the local council. More detailed political knowledge was even less abundant: at the regional political level (i.e. the Welsh Assembly), only 14.7 per cent of people were able to name a local or regional AM, while 11 per cent named someone incorrectly, and 74 per cent said they did not know. Meanwhile, at the local political level (i.e. the local council), 27.5 per cent were able to name council leader Ali Thomas's job, while 0.5 per cent got it wrong and 72 per cent did not know. The high proportion of 'don't know' responses, which, as Page and Shapiro (1983) found, has been shown to correlate with low government responsiveness to public opinion: or put another way, "policy moves in harmony with opinion changes more often when 'don't know' survey responses are few" (Page & Shapiro, 1992, p. 393).

- In focus groups, all the age groups showed signs of frustration, some even outright anger. The participants of FG3, the 18–30 focus group, appeared to be least engaged with traditional media, most negative about the town as a place to live, and were the most volatile and outwardly angry of all the groups. They spoke at some length about taking potentially illegal, impulsive, direct action against the closure of Junction 41 of the M4, as the following exchange demonstrates:

Male Speaker 1: I'd be very tempted to go up there with a disc cutter and just open it [the barrier] up myself and then drive on it.
MS2: Need a revolution really but it's going to take violence for people to listen to it.
Female Speaker 1: It doesn't always take violence.
MS2: A bit of a riot.
MS1: Yes, but in London there was all this big hoo-ha, they caused riots but they got what they wanted. They won't let that happen again.
Interviewer: What did they want, what do you mean they got what they wanted?
MS2: The government listened, and they got a free telly
[laughter]
MS2: The town's upset, they're just going to riot one day, everyone's just going to blow. I think everyone's going to get so angry they're just going to go...
FS: It is going to get to that stage.
FS: I can see it getting to that stage very soon.
MS1: I'm going on Facebook after. I don't use Facebook but I'm going to have a go after, I'm going to start a riot.
(Focus Group 3)

In summary, I found evidence of problems with the flow of information to citizens both through traditional news outlets and other channels such as those established by organisations for direct-to-public communication. Even where the quality or quantity of news might be relatively high, this is not always enough to enable people to participate in local democracy. Information must be *useful* and *timely* in order to enable citizens to react.

When people did know about local issues only the most basic knowledge was prevalent, with rumour and speculation about important details being common in focus group discussions.

Each of the three most basic tenets of fourth estate journalism – informing, representing and scrutiny of the powerful – appear to have been compromised by the withdrawal of journalists from the town. Local people appear less knowledgeable, and find information difficult to access, while word of mouth is a prevalent information source. Representation is difficult when journalists are difficult to access and institutions difficult to approach through opacity. Equally scrutiny is compromised when institutions are opaque and information difficult to obtain. All of these difficulties have direct consequences for residents.

Participation and engagement

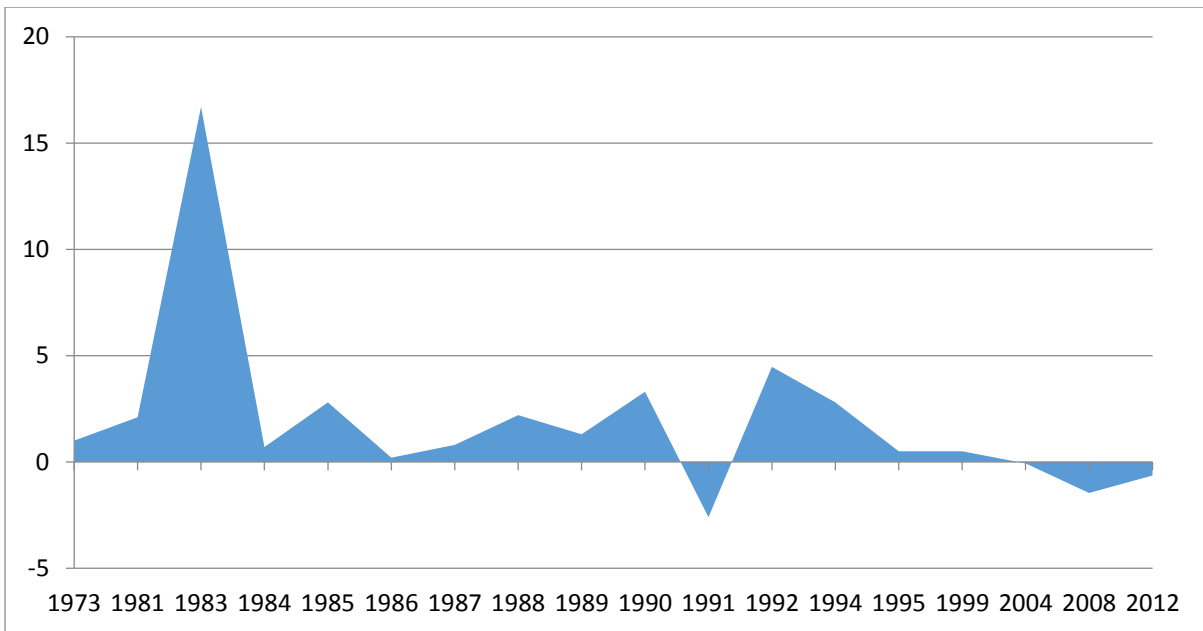
Studies into newspaper closures are few, but a handful of studies into newspaper closures in America have found effects on democratic and civic markers. Schulhofer-Wohl and Garrido's 2009 study of Cincinnati examined, among other effects, voter turnout in the years leading up to, and immediately following, the closure of Cincinnati's second newspaper, the *Cincinnati Post*. They found that the states that were served by the *Cincinnati Post* showed lower election turnout rates, fewer candidates standing for office, and that incumbents were more likely to be re-elected following the closure, concluding that "newspapers – even underdogs such as the *Post*, which had a circulation of just 27,000 when it closed – can have a substantial and measurable impact on public life" (Schulhofer-Wohl & Garrido, 2009, from abstract). Second, Gentzkow, Shapiro and Sinkinson also found election turnouts in Presidential elections were affected by the presence, or lack, of newspapers (2009).

A third study analysed civic newspaper closures in Denver and Seattle looked at data from the 2008 and 2009 Current Population Survey carried out by the United States Census (Shaker, 2014). The study found a decline in civic engagement after the closure of two newspapers in Denver and Seattle compared with civic

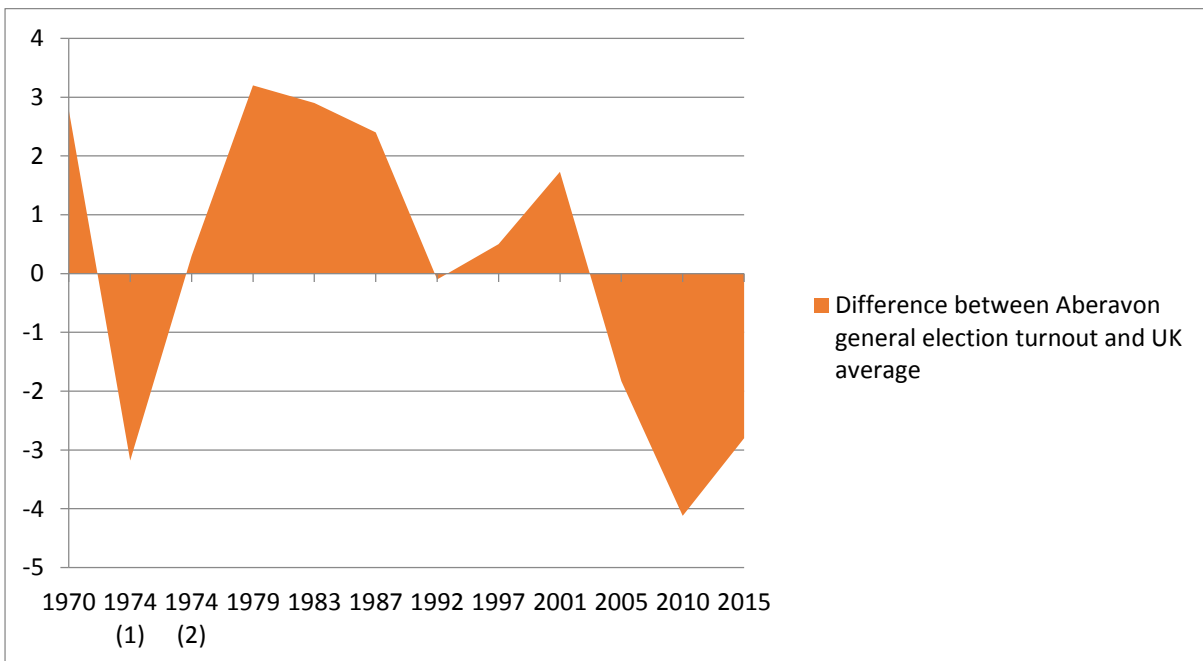
engagement in other major American cities. Again, the focus was on cities that had formerly had two newspapers, and its findings were within the context of one of these newspapers closing while the other continued to publish. Still, it found a measurable decline in civic engagement in the two cities following the newspaper closures compared with similar cities which had not lost newspapers. To measure civic engagement, the study analysed responses to questions about whether respondents had contacted a public official or bought/ boycotted a product or service because of social or political values in the previous 12 months, asked whether they had attended particular groups including a PTA or neighbourhood watch or civic organisation such as a Lions group, or whether they had been an officer or served on a committee in any groups or organisations.

Unfortunately UK studies of social attitudes and civic behaviour do not offer sufficient sample sizes at the local level to replicate this American research – with one exception: election turnout figures. I examined turnout in all three election types – general, local and Welsh Assembly elections measured against UK or Wales turnout averages. However this analysis reveals the declines did not happen (as might have been expected) after the closure of the *Guardian*. Instead, the analysis reveals a drop in election turnout figures after 2000, not after 2009. I have already identified this as a significant turning point in several key areas of news production, quantity and quality, and concluded these declines were associated with the closure of district newspaper offices and the withdrawal of journalists from the community.

It may be that the same effect is in evidence here. Graph 6 **Error! Reference source not found.** and Graph 7 show the percentage point difference between the Aberavon constituency turnout and the UK average for local and general elections.



Graph 6: Percentage point difference in turnout average for local council elections compared with Wales average. Source: Rallings (2006).



Graph 7: Percentage point difference in turnout average for general elections compared with UK average. Source: Kimber (ca 2015).

Between the 1970 and 1999 local elections, turnout for the seats within the Aberavon constituency was an average of 2.45 percentage points above the UK average, but dropped from the 2004 elections onwards to 0.72 percentage points below the UK average. For general elections, the turnout for Aberavon was an average of 1.17 percentage points above the UK average until the 2001 election:

for the 2005–2015 elections this dropped to an average of 2.91 percentage points below the UK average.

Similarly, Aberavon's turnout figures were 0.5 per cent above the Welsh average in the first Welsh Assembly election in 1999 (Morgan, 1999), but since then have dropped below the Welsh average by 0.35 per cent in 2003; 3.66 per cent in 2007 and 4.66 per cent in 2011.

I began the research by questioning whether local newspapers were crucial to the functioning of local democracy, and whether they are missed if they close down. Similar research into newspaper closures in America suggested I would find changes in civic and democratic behaviours such as election turnouts in the years following the newspaper closure, and I anticipated I would find a similar effect in Port Talbot. However, data suggests the turning point in journalism and Port Talbot's democratic deficit happened much sooner, around the year 2000. This is when the decline in certain markers of quality in news stories appeared to worsen, when sources became less local and journalists began to rely more on PR and high status sources and less on local contacts and personal attendance at meetings and events. It is also when Aberavon's election turnout, which had almost exclusively been one or two percentage point above the national average since the 1970s, first fell below average, where it has remained.

Together, the data suggest newspaper closures are not necessarily the crucial moment in any democratic deficit that may arise. Instead, it seems likely that the withdrawal of journalists from local communities may be the marker of a democratic deficit. Redundancies and widespread district office closures therefore point to a problem that is much bigger in scale than we might have realised. There is likely to be a large network of news black holes caused by the withdrawal of local journalism and masked by the continuation of local newspapers that resemble "zombie newspapers" with scaled back staff numbers and a much smaller amount of locally relevant content.

I conclude therefore, that local journalism does matter to communities, and that its withdrawal from the heart of those communities causes damage to the fabric of those communities. I conclude, too, that the problem that needs to be addressed urgently.

It is worth underlining that it is not necessarily local newspapers that need to be saved, but a plurality of local journalists, working within, and accountable to,

communities. The advertising revenue model that allowed this kind of journalism to flourish in past years has proved that it is no longer able to support the required level of journalism in the midst of the structural changes and challenges of the digital age that have emerged in recent decades. Entrepreneurs have attempted to fill the gap in many places with small independent or hyperlocal offerings – our own *Port Talbot Magnet* is an example – and though there have been many successes, only a handful have found sustainability. Many of them continue to rely on advertising revenue for support. However, towns like Port Talbot, which have suffered from the decline and automation of its traditionally industrial economy, much of it centred on steelmaking, is a good example of a community that is in dire need of good quality local journalism, but which is unable to sustain the required level of advertising revenue in its currently weakened local economy.

It is time to change the conversation. The evidence I have presented here shows that local journalism is needed by local citizens and that local democracy suffers where journalism is weakened. Now is the moment to acknowledge the extent of the problem, discuss it widely, and reach a consensus about how we as a society are going to pay for it.

References

Gentzkow, M., Shapiro, J. M., & Sinkinson, M. (2009). The effect of newspaper entry and exit on electoral politics: National Bureau of Economic Research.

Howells, R. (2016). Journey to the centre of a news black hole: examining the democratic deficit in a town with no newspaper. Retrieved from www.nuj.org.uk/documents/journey-to-the-centre-of-a-news-black-hole-examining-the/rachel-howells-final-phd-thesis-feb16.pdf

Kimber, R. (ca 2015). Turnout in General Elections. Retrieved from <http://www.politicsresources.net/area/uk/turnout.htm>

Page, B. I., & Shapiro, R. Y. (1992). *The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences*. Chicago: The University of Chicago Press.

Rallings, C. S., Thrasher, M.A.M. and Ware, L. . (2006). British Local Election Database, 1889–2003. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.5255/UKDA-SN-5319-1>

Schulhofer-Wohl, S., & Garrido, M. (2009). Do newspapers matter? Evidence from the closure of the Cincinnati Post.

Shaker, L. (2014). Dead Newspapers and Citizens' Civic Engagement. *Political Communication*, 31(1), 131–148.

Cynulliad Cenedlaethol Cymru / National Assembly for Wales
Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu / The Culture, Welsh Language and Communications Committee
Newyddiaduraeth Newyddion yng Nghymru / News Journalism in Wales
CWLC(5) NJW16
Ymateb gan Thomas Sinclair, Pembrokeshire Herald / Evidence from Thomas Sinclair, Pembrokeshire Herald

The issue of news provision in Wales is a complex one.

In my view there are several problems that have affected the news market in Wales, but for the purposes of this response I have concentrated on three I believe are important and have dealt with a further key issue distinct from those.

Firstly:

Few 'local' newspapers are locally-owned: across Wales, the local newspaper scene is dominated by large businesses who lack an immediate connection to the areas in which they sell newspapers. The brands are local brands, the companies behind them are seldom – if ever – based in the areas they serve. We are wholly owned and based in south West Wales. None of our print media competitors are.

Newspapers have, therefore, become a homogenised product, carefully packaged, vehicles for advertising and not news. Look at one newspaper website from a newspaper group and you have seen them all – no matter how many titles they publish and where they publish them.

Even their most determined booster knows that it is very seldom that one of the papurau bro has the resources or reach to break a major story with ramifications beyond the comparatively small circulation areas they cover. In addition, when we reached out to the papurau bro in an effort to create a mutually beneficial arrangement by sharing our news stories with them in exchange for local Welsh language content, we were rebuffed.

The market needs to be encouraged to become more diverse and more locally responsive – and also less insular.

This can be done by direct intervention by the Welsh Government by:

- (a) Funding or providing training opportunities for small local news organisations. Multi-nationally owned or UK-owned newspaper groups can well afford to fend for themselves. Smaller news organisations find the cost prohibitive and access difficult. We have found that people are desperate for something other than 'soft' stories or uncritical voices. As I

have found to my personal cost, working in media has plenty of pitfalls and access to training and to support is essential

- (b) Targeting support at start-ups – whether digital media, print, or radio – or businesses with a turnover under a certain amount per year and making the process of applying for support smoother. How can it be right that something as relatively straightforward as asking for assistance lands a business with a consultant's bill because the process of application is so complex and time consuming: it's like trying to copy out Shakespeare using only contents of a tin of alphabet spaghetti;
- (c) Legislative change – as in my second point below.

Secondly:

The institutional interests of what is sometimes called 'Welsh News Media' often seems to me to be little more than a self-perpetuating racket which encourages local news monopolies at the cost of diversity.

You do not have to look far to see that disincentives for reporting 'hard news' are significant. Many local newspapers are – if not dependent upon local authority advertising – commercially sensitive to any change in the way councils and other local authorities place public notices. It is my view that the requirement on authorities to publish public notices in print publications is a nonsense in the age of digital media. It is further my view that the commercial sensitivity of some local newspapers to local authority revenue both infantilises their news coverage and prevents proper exposure of news stories that would and should be published in the public interest.

It cannot possibly be right that a local authority can attempt to bring a newspaper to heel by withdrawing its advertising – as happened to both the Carmarthen Journal and South Wales Guardian in the past. I have often said that it beggars belief that large news organisations with significantly greater resources than our titles have apparently not noticed or at least been aware of stories which Herald newspaper titles have broken or propelled into the public eye. There is no doubt in my mind that this has been a case of who has paid the piper has called the tune – and in some cases dictated the dance steps.

We offered – when we launched the Pembrokeshire Herald in 2013 – to carry Pembrokeshire County Council public notices free of charge as a public service. Our offer was refused/ignored.

In response, my Chief Writer found and published a list of all the consultations Pembrokeshire County Council was then undertaking on a full page in our newspaper and pointed out that some of them had been launched just before the Christmas holidays. At least one of those consultations was extended as a result and it contributed to a greater interest in the authority’s public consultations both then and in the future.

That, in my view, is what local newspapers should be trying to do – to engage people with what is happening in their local communities and in issues in which they have a direct stake.

It is nonsense that Pembrokeshire County Council preferred to continue to spend tens of thousands of pounds, of public money on paid advertising. We subsequently established that one newspaper group had received over £130K in one year from the authority. I am not saying that the newspaper group concerned soft-pedalled on stories in order to preserve its relationship with the Council, but if I were cynical I would suggest that sort of money can buy a certain lack of urgency in reporting ‘bad’ news.

As long as the unhealthy relationship between public body advertising and news media exists in Wales – and I include the Welsh Government in this – then there will remain an imbalance between commercial considerations and news reporting.

As pressures increase on local authority budgets, it is surely time to change the public notice rules to shake out, modernise, and democratise the ways in which local authorities spend increasingly scarce public resources. There are 22 local authorities in Wales: if they are spending – for example only – an average of £70K a year on press advertising, not only are they being ripped off but that is £1.5m of public money that could be spent on public services.

I would also curb councils publishing their own magazines carrying advertising. That is not only anti-competitive but – again – a fundamental misuse of public resources. Spending money telling those who receive such magazines and newsletters that everything in the garden is rosy when it is anything but, is both

self-indulgent and ethically questionable. Councils and other public authorities have press offices and communication teams – some of them very well-funded.

Those press and communication operations must not compete for advertising with local media companies: that leads to all sorts of questions about transparency and ethics. It is not a huge step to take to see why some businesses might be persuaded that sticking an advert on a local authority's website or in a local authority produced newsletter or magazine might be in its interest. It is the appearance of fair dealing that matters, as well as its reality.

Thirdly

I have touched upon the cookie-cutter nature of some news websites. I believe that traditional mainstream media have missed an online trick. Not only are their websites overburdened with intrusive advertising – particularly video and audio pop ups – but they offer no rich content to website readers.

We have found that video news reports, sometimes short, sometimes longer, have attracted a significant number of views to our websites. They are one of the most popular things we offer online. Those videos are produced in-house by our own team. There is more than one way to market and I do not understand why there is a reluctance to exploit the opportunities digital media represents.

We have interviewed most of West Wales' leading politicians and business leaders on camera and our website response is excellent both to those pieces and to responsive reporting of local news events and stories using video. Again, it seems to me that large corporations are simply content to plough the same furrow and concentrate on clicks from Google on listicles than on reporting issues or topics of interest.

If news media is to survive and thrive in Wales it needs to remember that it is NEWS which is its primary delivery function. People don't like being told what to think and how to think it any more than they are prepared to put up with lazy and samey news coverage. . I appreciate the news business is a business, but it is the business of news – not the business of 'top ten cat names in Treorchy'.

Welsh language

I am not a Welsh-speaker. I do not read Welsh or write it. I am, however, very firmly of the belief that part of the role of the news media in Wales is to carry Welsh language content.

I have employed and continue to employ Welsh language first speakers, people who get by with conversational Welsh, and those who can read basic Welsh and get by with it. I have also employed people with qualification at A Level with Welsh as a second language. I do not know how that course is taught or at what level it is pitched, but for all the use that qualification is in compiling or writing Welsh news they may as well not have bothered with it. That is outside this committee's scope, but it is an active concern to me as an employer.

Herald Newspapers have carried Welsh content since our first edition in Pembrokeshire over four years ago. We did so because – as it was put very strongly to me – ‘you cannot be a Welsh newspaper and not have Welsh language content’. It has been a difficult process for us, but we have carried unique Welsh language content in the terms of news reports and interviews in Welsh.

If the Welsh Government is serious about promoting the Welsh language then it is my view that it should help and encourage small and local English-medium newspapers who carry Welsh language content. The Welsh Government cannot rely on small insular Welsh-medium publications to achieve its aims of promoting language learning – and increasing daily Welsh language use – by concentrating resources on websites and publications that reach out only to those who are already fluent in Welsh. Across our four titles, we carry around six pages of Welsh in three titles and two in another one. We do that largely because of the beliefs of a senior member of our staff on the issue and because it has helped create a distinctive presence for us in the market.

One of the results has been that some of our competitors have upped their own game in that regard. That has to be a good thing and it is a good thing the Welsh Government should be encouraging, whether by direct support for small titles or websites to carry news or by providing targeted training in writing and compiling Welsh language news for English first language news staff.

Bethan Jenkins AC
Cadeirydd y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a
Chyfathrebu
Cynulliad Cenedlaethol Cymru
Tŷ Hywel
Bae Caerdydd

6 Mehefin 2017

Annwyl Bethan,

Cynllun Ieithoedd Swydddogol Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Diolch am eich llythyr dyddiedig 31 Mai 2017, a hoffwn ddiolch i aelodau'r Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu am eich parodrwydd i gyfrannu at y gwaith o graffu ar Gynllun Ieithoedd Swydddogol Comisiwn y Cynulliad ar gyfer y Pumed Cynulliad. Hoffwn ddiolch hefyd am eich croeso cynnes a'ch geiriau caredig am y cymorth a gynigir i Aelodau'r Cynulliad weithio yn yr iaith swydddogol o'u dewis. Fel y nodwyd yn ystod y sesiwn, byddwn yn ystyried yr holl sylwadau a wnaed yn ystod yr ymgynghoriad, ac yn diwygio'r Cynllun drafft yn unol â hynny, cyn y caiff y Cynllun newydd ei drafod a'i fabwysiadu.

Gofynasoch am ragor o wybodaeth am nifer o feysydd, y byddaf yn mynd i'r afael â hwy yn y drefn y rhestrir hwy yn eich llythyr.



Rhagor o Wybodaeth

Hygyrchedd gwefan y Cynulliad ar gyfer pobl â nam ar eu golwg.

Cododd Jeremy Miles bwynt diddorol, y cytunais i ei ystyried. Mae defnyddwyr unigol yn defnyddio meddalwedd darllen sgrin yn ôl yr angen. Yr unigolion sy'n prynu'r feddalwedd er mwyn galluogi iddynt gael mynediad at unrhyw wefan. Rydym wedi ymchwilio i'r mater hwn gyda'r tîm TGCh a'r tîm Amrywiaeth a Chynhwysiant, ac rydym wedi sefydlu nad yw'r lleisiau a ddefnyddir yn y feddalwedd darllen sgrîn y cyfeiriwyd ati gan Jeremy Miles bob amser yn gweithio'n dda yn y Gymraeg, fel y nododd yn ystod y drafodaeth. Fodd bynnag, i gydnabod yr anhawster hwn, a'r ffaith y bydd rhai defnyddwyr yn dymuno defnyddio meddalwedd darllen sgrîn i ddarllen testun yn eu dewis iaith ar unrhyw wefan, mae Llywodraeth Cymru a'r RNIB wedi ariannu prosiect i ddatblygu lleisiau synthetig yn benodol ar gyfer eu defnyddio gyda thestun Cymraeg. Mae'r lleisiau hyn ar gael ar y we i'w lawrlwytho yn rhad ac am ddim. Y gobaith yw y bydd cwmnïau a sefydliadau yn defnyddio'r lleisiau hynny wrth ddatblygu meddalwedd testun i lais. Bydd Comisiwn y Cynulliad, yn sicr, yn annog ein partneriaid i ddefnyddio'r dechnoleg hon mewn unrhyw ddatblygiadau yn y dyfodol.

Cefnogaeth a hyfforddiant i ddefnyddwyr Microsoft Translator

Mae'r cyfleuster Microsoft Translator ar gael i bob Aelod Cynulliad, Staff Cymorth a Staff y Comisiwn. Pan lanswyd y cyfleuster yn 2014, darparwyd rhaglen hyfforddiant helaeth i ddefnyddwyr dros y misoedd canlynol. Ar ôl yr Etholiad yn 2016, cynigiwyd hyfforddiant pellach fel rhan o'r broses gynefino, a manteisiwyd ar yr hyfforddiant hwn. Byddwn yn gwneud y cynnig eto fel rhan o'r rhaglen datblygu proffesiynol ac yn codi ymwybyddiaeth o'r cyfleuster yn barhaus. Bydd swyddogion hefyd yn gweithio gyda'r Tîm Cyswllt a Datblygiad Proffesiynol yr Aelodau i ddarparu hyfforddiant ychwanegol priodol i ddefnyddwyr.

Targedau gwella

Fel y nodwch yn eich llythyr, nid yw Comisiwn y Cynulliad yn argyhoeddedig bod y defnydd o dargedau meintiol yn ffordd briodol i gyflawni ein huchelgais o fod yn sefydliad gwirioneddol ddwyieithog. Mae'r Cynllun yn adeiladu ar y gwelliannau



sylweddol a wnaed yn ystod y Pedwerydd Cynulliad, yn amlinellu'r camau y byddwn yn eu cymryd a'r meysydd y byddwn yn canolbwyntio arnynt er mwyn gwireddu'r uchelgais honno yn llawn erbyn 2021. Credwn y bydd cyflawni pob un o'n themâu erbyn diwedd y Pumed Cynulliad yn ein harwain tuag at yr uchelgais honno. Mae Comisiwn y Cynulliad yn credu bod y drafodaeth flynyddol yn y Cyfarfod Llawn yn rhoi cyfle i holl Aelodau'r Cynulliad graffu ar ei waith o ran rhoi amcanion y Cynllun Ieithoedd Swyddogol ar waith a gwneud cynnydd arnynt. Mae'r Arolwg blynyddol o fodlonrwydd yr Aelodau yn rhoi adborth ar ein gwasanaethau dwyieithog ac yn ein galluogi ni i fynd i'r afael ag unrhyw bryderon penodol a godir yn uniongyrchol gyda'r Aelod neu ei swyddfa. Cawn hefyd adborth drwy ddulliau swyddogol ac answyddogol ynghylch y gwasanaethau a ddarperir. Bydd swyddogion Comisiwn y Cynulliad yn cyfarfod â sefydliadau eraill ledled Cymru i gyfnewid arfer gorau, a chyda Chymdeithas yr Iaith Gymraeg i drafod cynnydd ac i gyfnewid syniadau, a byddem yn hapus i gwrdd ag unrhyw sefydliadau eraill sy'n dymuno sefydlu perthynas debyg. Byddem yn croesawu gwaith craffu gan eich Pwyllgor fel rhan o'r cylch adrodd blynyddol, pe baech yn teimlo y byddai hyn yn rhoi sicrwydd ychwanegol i chi.

Materion recriwtio

Roeddwn yn falch o glywed y sylwadau cadarnhaol gan Aelodau eich Pwyllgor ynghylch y cam posibl at fframwaith rhuglder newydd. Hoffwn gymryd y cyfle hwn i egluro bwriadau Comisiwn y Cynulliad o ran yr amserlen a gweithredu'r fframwaith newydd. Bydd y fframwaith, mewn gwirionedd, wedi'i seilio ar raddfa 5 pwynt gyda'r pwynt isaf, lefel 1, yn cael ei ddisgrifio fel 'cwrteisi ieithyddol sylfaenol'. Mae hyn yn golygu y gallu i adnabod, ynganu a defnyddio ymadroddion ac enwau cyfarwydd, fel Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn gywir, ac i ddeall testunau sylfaenol fel negeseuon e-bost syml.

Bydd Comisiwn y Cynulliad yn sefydlu gweithgor gydag aelodaeth a fydd yn cynnwys unigolion o'r rhwydweithiau staff a chynrychiolwyr undebau llafur, i sicrhau bod y system arfaethedig yn addas i'r diben.

Fel rhan o'r system newydd, bydd y lefel sgiliau iaith ar gyfer unrhyw swyddi newydd, neu unrhyw swyddi gwag, yn cael ei gosod yn awtomatig fel 'cwrteisi



ieithyddol sylfaenol' oni bai bod y Cynllun Iaith Gwasanaeth, y cytunodd y Pennaeth Gwasanaeth arno, yn gofyn am lefel uwch. Bydd y fframwaith newydd yn rhoi disgrifiad o'r sgiliau sydd eu hangen ar gyfer pob lefel, a bydd ffactorau fel nifer y staff dwyieithog sydd ym mhob tîm, a'r math o waith a wneir gan y timau unigol hynny yn ffactorau wrth benderfynu ar lefelau sgiliau ar gyfer pob swydd.

Ni fydd yn ofynnol i staff presennol gaffael unrhyw sgiliau iaith ychwanegol os ydynt yn dymuno aros yn eu swydd bresennol, er y bydd hyfforddiant a chefnogaeth ar gael ar gyfer unrhyw staff presennol sydd am wneud hynny. Pe baent yn gwneud cais am swydd wag neu swydd newydd, fodd bynnag, bydd gofyn iddynt ddangos lefel sgiliau iaith sy'n gysylltiedig â'r swydd honno.

Atodaf gopi o'r Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb sydd wedi cael ei asesu gan sefydliad allanol ym maes cydraddoldeb yn gweithredu fel 'cyfaill beirniadol'. Roedd yr adborth yn arbennig o bositif, ac rydym wedi nodi pwyntiau gweithredu ychwanegol i'w hystyried unwaith i ni ddechrau cynllunio ar gyfer rhoi'r Cynllun ar waith. Fel mesur o arfer da, bwriad y Comisiwn yw cyhoeddi ei holl Asesiadau o'r Effaith ar Gydraddoldeb wedi iddynt gael eu hadolygu. Felly, darperir y copi ynghlwm yn yr ysbryd o fod yn agored, ond gofynnaf i chi beidio â'i gyhoeddi ar hyn o bryd. Ein bwriad yw cadw'r Asesiad Effaith Cydraddoldeb fel dogfen 'fyw' a fydd yn cael ei hadolygu'n rheolaidd.

Ar ran Comisiwn y Cynulliad hoffwn ddiolch i'r Pwyllgor am ei waith craffu cadarn ar y Cynllun Ieithoedd Swyddogol drafft ar gyfer y Pumed Cynulliad. Edrychaf ymlaen at barhau ein perthynas yn y dyfodol.

Yn gywir



Croesewir gohebiaeth yn Gymraeg neu Saesneg / We welcome correspondence in Welsh or English



Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

Eitem 9

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon